

KIRIM RAPORU

Jeopolitik Rekabette
Düğüm Noktası

OCAK 2020

Burak Çalışkan

info@insamer.com

www.insamer.com

INSAMER
İHH İKTİSADİ VE SOSYAL ARAŞTIRMA ANKARA MERKEZİ
İHH HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية والاجتماعية في أنقرة

KARADENİZ

ARAŞTIRMA 189

Araştırma 109
Karadeniz
Ocak 2020

Kırım Raporu

Jeopolitik Rekabette Düşüm Noktası

Hazırlayan: Burak Çalışkan

Genel Yayın Yönetmeni: Dr. Ahmet Emin Dağ

Editör: Ümmühan Özkan

Web Editörü: Sueda Nur Çokadar

©İNSAMER 2020

Bu yayının bütün hakları mahfuzdur. İNSAMER'in izni olmaksızın yayının metni herhangi bir formda yayımlanamaz, kopyalanamaz, çoğaltılamaz ve dağıtımı yapılamaz. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

Referans için:

Çalışkan, Burak. *Kırım Raporu: Jeopolitik Rekabette Düşüm Noktası*, Araştırma 109, İNSAMER, Ocak 2020.

Bu yazının içeriği ile ilgili bütün sorumluluk müellifine aittir.

Nuhun Gemisi

Sayfa Tasarım: Nurgül Ersoy

Baskı: Pelikan Basım

Maltepe Mh. Gümüşsuyu Cd.

Ödin İş Merkezi No. 1/28 Topkapı-İSTANBUL

İHH
İNSANI YARDIM VAKFI

İNSAMER
İHH İNSANI VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
İHH HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

İNSAMER, İHH İnsani Yardım Vakfı'nın araştırma merkezidir.

Karagümrük Mh. Kaleboyu Cd.
Muhtar Muhittin Sk.No:6 PK.34091
Fatih / İstanbul - TÜRKİYE

İÇİNDEKİLER

Giriş	01
Kırım'da Tarihî Süreç	02
Karadeniz ve Kırım'ın Jeopolitik Önemi	03
Krize Giden Taşların Döşenmesi ve Gürcistan Müdahalesi	06
Kırım'ın İşgal Süreci	07
İşgale Bağlı Gelişmeler	09
Donbas Savaşı	09
Kerç Boğazı Sorunu	10
Ukrayna Ortodoks Kilisesi'nin Bağımsızlığı	11
Kırım Tatar Türkleri	13
Sürgünler ve Etkileri	14
İşgal Sonrasında Yeni Yaşam	15
Kırım'da İnsan Hakları İhlalleri	16
Kırım'da Sosyoekonomik Durum	18
Dünyanın İşgale Bakışı	19
Kırım'ın İşgali Konusunda Türkiye'nin Tutumu	22
Ankara ve Kiev Arasında Stratejik Ortaklık	23
İkili İlişkilerde Rusya Faktörü	25
Ukrayna'da Yeni Dönem ve Zelenskiy Liderliği	25
Sonuç	27
Sonnotlar	29

Giriş

Ukrayna'nın bağımsızlığını kazanmasıyla birlikte, Rusya Federasyonu ve Batı'nın Kiev üzerinde başlayan nüfuz mücadelesi, ülkenin küresel politikalarda ne kadar önemli bir konumda yer aldığını göstermektedir. Bağımsızlığının ardından Batı ve Rusya arasında pragmatik bir denge politikası izlemeye çalışan Ukrayna ise, bu süreçte istikrarlı bir siyasi yapı ve sistem oluşturamamıştır.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla Rusya'nın Karadeniz Filosu'nun Ukrayna'nın egemenlik alanında bulunan Kırım'ın Sivastopol Limanı'nda kalması ve bu bölgenin Rusya'nın güvenlik konseptindeki öncelikli konumu, Ukrayna'nın Moskova için taşıdığı değeri gösteren en önemli hususlardır. Ayrıca 45 milyonluk nüfusuyla Doğu Avrupa'daki en kalabalık pazarlardan biri olan Ukrayna, uzun yıllar Rus doğal gazının Avrupa'ya ulaştırılmasındaki ana güzergâh ol-

ması sebebiyle de hem Rusya hem de Batı için değerli bir ülkedir.

Batı ve Rusya'nın Ukrayna üzerindeki bu çıkar çatışması, 2004 yılında Turuncu Devrim'e yol açmış ancak devrimden sonraki süreçte ülkede sular bir türlü durulmamıştır. Ukrayna'da 2004'ten bu yana çok sayıda siyasi kriz ve iç karışıklık yaşanmıştır. Nitekim 2013 yılında Kiev'de başlayıp ülkenin her yanına yayılan protestolar, siyasette önemli değişimlere neden olmuştur. Mart 2014'te Rusya'nın Kırım'ı işgal etmesi ise Ukrayna'yı çok daha zorlu ve belirsiz bir sürece sokmuştur. Kırım'ın ardından Doğu Ukrayna'daki Donetsk ve Lugansk bölgelerinde Rus yanlısı milislerin Moskova'nın yardımlarıyla kontrolü ele geçirip tek taraflı bağımsızlıklarını ilan etmeleri ise, Ukrayna'daki çatışmaların ve belirsizliğin uzun süre daha devam edeceğini göstermektedir.

KIRIM'DA TARİHÎ SÜREÇ

Halil İnalcık Kırım'daki Türk varlığını "Kırım birbiri ardına gelen Türk kavimlerinin müzesidir" diye tanımlamaktadır. Bu noktada Kırım Tatar Türkleri de Kırım'da çok eski çağlardan itibaren yerleşik durumdadır.

14. yüzyılla birlikte Altınordu İmparatorluğu'nun zayıflaması, bağımsız Kırım Hanlığı'nın kurulmasını sağlamış ancak Kırım Hanlığı'nın Altınordu'dan bağımsız kalma çabası, Karadeniz'deki Cenova kolonileri ile mücadeleyi gündeme getirmiştir. Bu zorlu mücadele, Kırım Hanlığı'nı Osmanlı Devleti ile ittifak yaparak Osmanlı'nın korumasını ve egemenliğini tanıtmaya sevk etmiştir.¹

1475 yılında, Fatih Sultan Mehmet döneminde, Kırım Hanlığı'nın isteğine olumlu yanıt veren Osmanlı Devleti, Karadeniz'de bulunan Cenova kolonilerini de ele geçirerek Kırım'ı Osmanlı topraklarına katmıştır. Bu adımla birlikte Karadeniz ticaretine de egemen olan Osmanlılar, oluşturdukları yoğun ticaret ağı ile İstanbul'u bir çekim merkezi hâline getirmeyi başarmıştır. Kırım Türklerinin de Osmanlı Devleti'ne yardımlarıyla gerçekleştirilen ve kuzeyden deniz yoluyla sağlanan bu ticaret ağı, bir asır geçmeden İstanbul'un nüfusunun on kat artmasına yol açmıştır. Bir anlamda İstanbul için ekonomi ve güvenlik açısından bir cazibe merkezi hâline gelen Kırım, büyük güçler için de her dönemde önemli bir hedef olarak görülmüştür.²

1475'ten 1774'e kadar Osmanlı Devleti'ne bağlı olan Kırım Hanlığı, 1774 yılında Osmanlı ve Rus Çarlığı arasında imzalanan Küçük Kaynarca Anlaşması ile Osmanlı'nın hâkimiyetinden çıkmıştır. Ancak anlaşma-

nın üçüncü maddesi gereği, Müslüman Kırım Türklerinin mezhep işleri sebebiyle halife olan Osmanlı padişahına bağlı olmaları kararlaştırılmıştır. İki devlet arasında bağımsız Kırım Hanlığı'nın içişlerine karışılmaması noktasında anlaşılmış olsa da Hanlık'ta kısa süre sonra çıkan iç karışıklıklar, Çarlık Rusya için bir fırsat oluşturmuş ve 1783 yılında Çarlık, Kırım'ı resmen işgal etmiştir. İşgal sonrası bölgenin esas unsuru olan Kırım Türkleri esaret altına girerken, yarımada daha işgal öncesi başlayan Ruslaştırma faaliyetleri de hız kazanmıştır.³

Rus Çarlığı, Kırım'ı Ruslaştırmak amacıyla çok çeşitli politikalar takip etmiştir. Öncelikle demografiyi değiştirmek amacıyla bölgenin yerli halkı olan ve çoğunluğu oluşturan Kırım Türklerine karşı şiddetli baskı politikaları uygulanmış, bu süreçte binlerce Kırım Türkü başta Osmanlı Devleti toprakları olmak üzere farklı bölgelere göç etmek zorunda bırakılmıştır.⁴ İşgalin hemen ardından 80.000 Kırım Tatar Türkü, Kırım'ı terk ederek önce Dobruca'ya, ardından Anadolu'ya yerleşmiştir. 1806-1812 Osmanlı-Rus Savaşları ve 1853'te başlayan Kırım Savaşı sırasında da Kırım Tatar Türkleri, kitleler hâlinde Osmanlı topraklarına göç etmiştir.⁵ Bu süreçte bölgeye Rus, Alman, Ermeni ve Yahudileri yerleştiren Çarlık, aynı zamanda Kırım'ı Rus yerleşimcilerin yoğun olduğu Rus topraklarıyla da idari olarak birleştirmiştir. Tüm bu politikalar bir asır geçmeden Kırım demografisini Rusya lehine oldukça hızlı bir şekilde değiştirmiştir.⁶

Rusya, Kırım'da yüzyıllara dayanan Türk-İslam izlerini de silmeye

1475'ten 1774'e kadar Osmanlı Devleti'ne bağlı olan Kırım Hanlığı, 1774 yılında Osmanlı ve Rus Çarlığı arasında imzalanan Küçük Kaynarca Anlaşması ile Osmanlı'nın hâkimiyetinden çıkmıştır.

Rusya, Kırım'da yüzyıllara dayanan Türk-İslam izlerini silmeye çalışmıştır. Kırım Türklerinin tarihine ait pek çok yerin adı Yunanca isimlerle değiştirilmiştir; Akmesçit "Simferopol", Kezlev "Yevpatoriya", Kefe "Feodosiya" olurken, eski Kırım Tatar köyü Akyar'ın üzerine kurulan deniz üssü de "Sivastopol" adını almıştır.

çalışmıştır. Kırım Türklerinin tarihine ait pek çok yerin adı Yunanca isimlerle değiştirilmiştir; Akmesçit "Simferopol", Kezlev "Yevpatoriya", Kefe "Feodosiya" olurken, eski Kırım Tatar köyü Akyar'ın üzerine kurulan deniz üssü de "Sivastopol" adını almıştır. Kırım Hanlığı, Osmanlı Devleti ve daha eski dönemlerden kalma Türk-İslam eserlerine de büyük bir zayıat verilmiştir.⁷

Kırım'dan göç eden Kırım Türklerinin tam sayısını tespit etmek mümkün olmasa da 1783-1922 yılları arasında en az 1.800.000 Kırım Türkü'nün Osmanlı Devleti'nin Rumeli ve Anadolu'daki topraklarına geldiği tahmin edilmektedir.⁸ Kırım Tatar Türklerinin bölgeden göçleri ve yaşanan sıra dışı demografik değişime rağmen Rus devlet adamları geride kalan herkesi buradan göndermek için pek çok kez sürgün konusunu gündeme getirmiştir. Bu çekincenin temel sebebi, asırlardır Türk yurdu olan Kırım'ın elde tutulmasını sağlamaktır. Nitekim Çarlık döneminde gerçekleştirilmeyen sürgün kararı, 1944 yılında Sovyetler Birliği tarafından uygulamaya konulmuştur. 18 Mayıs 1944 tarihinde bölgedeki tüm yerleşim yerleri boşaltılmış ve Sovyet makamlarının açıkladığına göre 200.000 üzerinde Kırım Türkü sürgün edilmiştir. Bu insanların önemli bir kısmı yolculuk sırasında hayatını kaybetmiştir.⁹

Stalin'in ölümünün ardından 1954 yılında, dönemin Sovyetler Birliği

Başkanı Nikita Kruşçev'in girişimleriyle Sovyetler Birliği Yüksek Sovyet Prezidyumu, Kırım bölgesinin Ukrayna'ya bağlanmasına karar vermiştir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra bağımsızlığını kazanan Ukrayna ise, 1991 yılında Kırım'ın özerk statüsünü teyit etmiş ve tüm Kırım Tatarlarının sürgünden dönmeye izin vermiştir.¹⁰

KARADENİZ VE KIRIM'IN

JEOPOLİTİK ÖNEMİ

Jeopolitik bakış açısı, uluslararası ilişkilerin daha çok coğrafi faktörlerle anlaşılabilceği alanlar sunmaya çalışır ve sadece doğal engeller

olan dağlar veya nehirler gibi fiziksel unsurları değil ayrıca iklim, demografi, kültürel bölgeler ve doğal kaynakları da işin içine dâhil eder.

Bu bağlamda *Coğrafya Mahkûmları: Dünyanın Kaderini Değiştiren On Harita* kitabının yazarı Tim Marshall, Kuzey Avrupa Ovası olarak isimlendirilen düz arazinin Rusya'ya askerî olarak saldırmak isteyen bir güç için oldukça elverişli bir bölge olduğunu savunur. Nitekim bu iddiayı doğrulayan bir şekilde de tarih boyunca bu bölgede pek çok çatışma yaşanmış ve Rusya her zaman batısındaki düzlükleri kontrol etmek için çaba göstermiştir.¹¹

Avrasya'nın en önemli iç denizi olarak görülen Karadeniz, tarih boyunca stratejik önemini hep korumuştur. Bölgenin hâkim devletlerinin egemenliği altında bulunan Karadeniz, uluslararası etkilere de

asırlarca kapalı kalmıştır. Bizans, Osmanlı ve Rus imparatorluklarının uzun dönemli hâkimiyetleri sonrası Karadeniz, belki de ilk kez Soğuk Savaş'ın ardından uluslararası mücadelenin bir öznesi hâline dönüşmüştür. Türk boğazlarıyla Akdeniz'e, Volga-Don kanalıyla Hazar Denizi'ne, Kerç Boğazı'yla Azak Denizi'ne, Ren-Tuna kanalıyla Kuzey Denizi'ne, Main-Tuna kanalıyla da Baltık Denizi'ne bağlantısı bulunan Karadeniz, bu özelliğiyle kendisine kıyısı bulunmayan küresel güçlerin de dikkatini çekmektedir.¹²

Karadeniz'in kuzeyindeki bir yarımada olan Kırım, oldukça stratejik öneme sahip bir mevkide yer almaktadır. Bu özelliğinden dolayı da bölge,

Türk boğazlarıyla Akdeniz'e, Volga-Don kanalıyla Hazar Denizi'ne, Kerç Boğazı'yla Azak Denizi'ne, Ren-Tuna kanalıyla Kuzey Denizi'ne, Main-Tuna kanalıyla da Baltık Denizi'ne bağlantısı bulunan Karadeniz, bu özelliğiyle kendisine kıyısı bulunmayan küresel güçlerin de dikkatini çekmektedir.

Kırım'ı
Karadeniz'e
açılan bir
kapı olarak
gören Rusya,
bölgedeki
hâkimiyetini
kaybetmesi
hâlinde
bütün güney
sınırlarının
tehlikeye
girebileceğini
düşünmektedir.

tarih boyunca imparatorlukların ve büyük güçlerin hedefinde olmuştur. Bu bağlamda asırlarca Kırım'ı idare eden bütün Türk devletleri gibi Ruslar da bölgeye büyük önem vermiştir. Zira Kırım'ı Karadeniz'e açılan bir kapı olarak gören Rusya, bölgedeki hâkimiyetini kaybetmesi hâlinde bütün güney sınırlarının tehlikeye girebileceğini düşünmektedir.

Nitekim Sovyetler Birliği döneminde Kırım'ın Sivastopol Limanı, Rusya'nın en büyük donanmasına ev sahipliği yaptığından bölge günümüzde de Moskova için büyük bir öneme sahiptir. Rusya'nın Kuzey Buz Denizi'nde de bir donanması bulunmasına rağmen bölgenin yılın dokuz ayı donmuş vaziyette olması, buradaki donanmanın manevra kabiliyetini sınırlandırmaktadır. Ayrıca Kuzey Avrupa Ovası ile birlikte tarih boyunca Rusya'ya saldırmak için en elverişli alan olan Karadeniz kıyılarını korumak için de Kırım ve Sivastopol Limanı'nda bulunan donanma oldukça kritik önemdedir.¹³

Bu düşüncelerin bir sonucu olarak, Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından Rusya'nın Karadeniz Donanması'nın Ukrayna'nın egemenlik alanında kalması, Rus dış politikası açısından oldukça büyük bir kriz olarak görülmüştür. Moskova'nın kendi egemenlik alanı dışında kalan donanmasının ana limanı, Rusya'nın Karadeniz bölgesindeki liderlik konumunu da yitirmesine yol açmıştır. Bundan dolayı Ukrayna ile Rusya arasında 1992'den başlayıp 1997'ye kadar süren tansiyonu yüksek görüşmeler, Karadeniz Donanması'nın statüsüne ilişkin yapılan bir anlaşmayla sonuçlanmıştır. Ancak Kırım'ın egemenlik meselesi, Moskova açısından her zaman en önemli problemlerden biri olmaya devam etmiştir.¹⁴

Rusya 1997 yılında Sivastopol'daki Karadeniz Donanma Üssü'nü yıllık 100 milyon dolar karşılığında 20 yıl süreyle Ukrayna'dan kiralamıştır. Bu sayede Rusya'nın Karadeniz'deki askerî varlığı devam etse de bölgenin statüsü ne dair tartışmalar hiç bitmemiştir.¹⁵

KRİZE GİDEN TAŞLARIN DÖŞENMESİ VE GÜRCİSTAN MÜDAHALESİ

Rusya'nın Karadeniz'deki en büyük korkusu, Karadeniz'e kıyısı olmayan büyük bir gücün yahut NATO gibi askerî bir örgütün bölgede yer almasıdır; ancak NATO'nun 1999 ve 2004'teki genişlemesinin ardından Rusya'nın bu duruma engel olamayacağı da anlaşılmıştır. Özellikle Romanya ve Bulgaristan'ın NATO ve Avrupa Birliği (AB) üyelikleri, Karadeniz'e yeni komşular getirirken, Moskova'nın kırmızı çizgisini de aşındırmıştır.¹⁶

Gürcistan ve Ukrayna'nın AB ve NATO'ya üyeliklerinin gündeme gelmesi, Moskova'nın endişelerini daha da arttırmıştır. 2003 yılında Gürcistan'da gerçekleşen Gül Devrimi ve 2004 yılında Ukrayna'daki Turuncu Devrim'in ardından bu ülkelerde proaktif bir dış politika izlemeye başlayan Moskova, bu iki ülkenin NATO üyeliklerini engellemeyi kendi güvenliği açısından temel bir hedef olarak görmüştür. Bu noktada Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin, Rus topraklarına coğrafi olarak bitişik durumda bulunan Ukrayna ve Gürcistan'ın NATO yahut AB üyesi olmasını, Rusya'nın jeopolitik çevrenmesi olarak lanse etmiş ve politikalarını bu doğrultuda yürütmüştür.¹⁷

Nitekim 8 Ağustos 2008'de Gürcistan ordusunun Güney Osetya'ya operasyon düzenlemesini gerekçe gösteren Moskova, Gürcistan'a askerî müdahalede bulunmuş ve 26 Ağustos 2008 tarihinde Güney Osetya ve Abhazya'nın tek taraflı bağımsızlıklarını tanımıştır.¹⁸ Gürcistan'ın Batı yanlısı bir siyaset izlemesini yakın çevresinde yaşanan jeopolitik bir meydan okuma olarak değerlendiren Moskova, bu as-

kerî müdahalesi ile sınırındaki bir NATO girişimi karşısında her türlü önlemi alabileceğinin mesajını da vermiştir.

Rus müdahalesi sonrası Tiflis'in NATO üyeliği ertelenirken, Gürcistan'ın kuzeyinde bulunan Güney Osetya ve Abhazya'da tampon bölgeler oluşturan Moskova, Karadeniz'de önemli kazanımlar elde etmiştir. Dahası AB ve NATO üyeliği için Tiflis'i cesaretlendiren AB ülkeleri ve ABD, Rus müdahalesi sonrası izledikleri pasif politika ile bölgedeki statükonun Rusya lehine değişmesine seyirci kalmıştır. Gürcistan'da yaşananlar Moskova'nın daha sonraki adımları için cesaretlendirici bir unsur olarak ön plana çıkmıştır.

İlerleyen süreçte bağımsız bir ülke olarak AB ve NATO'ya katılım için çaba harcayan Ukrayna'nın Karadeniz'de NATO'ya bir deniz üssü verebileceğinin gündeme gelmesi, Rusya içinde çeşitli tartışmalara yol açmıştır. Böyle bir sürecin yaşanması hâlinde Karadeniz'deki dayanmaya erişimin kısıtlanması ve Rusya'nın güvenliği konuları, Moskova'nın öncelikli gündem madde-

Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin, Rus topraklarına coğrafi olarak bitişik durumda bulunan Ukrayna ve Gürcistan'ın NATO yahut AB üyesi olmasını, Rusya'nın jeopolitik çevrenmesi olarak lanse etmiş ve politikalarını bu doğrultuda yürütmüştür.

lerinden biri olmuştur. Özetle Ukrayna'nın NATO üyeliğini engellemek ve Karadeniz'deki donanmanın güvenliğini sağlamak, Rus dış po-

litikası açısından oldukça stratejik bir hedef olarak ortaya konmuş ve bu mesele Moskova nezdinde önemi her zaman korumuştur.

KIRIM'IN İŞGAL SÜRECİ

ABD ile birlikte AB'nin, özellikle de birliğin lokomotif ülkeleri olan Almanya ve Fransa'nın, hem hükümet hem de sivil toplum kuruluşlarıyla ülke dinamiklerini ve bölge jeopolitiğini dikkate almadan Kiev'deki geçici hükümete verdikleri destek ve yönlendirmeleri, Ukrayna'yı belirsiz ve istikrarsız bir sürecin içerisine sürüklemiştir.

» Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından Batı ve Rusya arasında pragmatik bir denge politikası izlemeye çalışan Ukrayna, günümüze kadar istikrarlı bir siyasi yapı kuramamıştır. Ülkedeki iki farklı siyaset görüşü (Batı yanlısı ve Rus yanlısı), Ukrayna halkı arasında da önemli bir ayrım oluşturmuştur. 2004 yılında gerçekleştirilen Batı yanlısı Turuncu Devrim'den bir süre sonra, Ukrayna siyaseti yine Moskova ile yakınlaşmayı tercih etmiştir. Ancak Ukraynalıların büyük çoğunluğu Rusya'dan ziyade Batı ile yakınlaşmayı, özellikle de AB üyesi olmayı talep ettiğinden Kasım 2013'te başkent Kiev'de Cumhurbaşkanı Viktor Yanukoviç muhaliflerinin başlattığı protestolar, büyük bir değişime yol açmış ve bu süreç Ukrayna tarihi açısından önemli bir dönüm noktası olmuştur.

Kiev'de başlayıp hızla ülkenin büyük bölümüne yayılan protestoların pek çok nedeni olsa da 28-29 Kasım 2013'te Litvanya'da gerçekleştirilen AB Doğu Ortaklığı Zirvesi'nde, Ukrayna ile AB arasında imzalanması planlanan ortaklık anlaşmasının askıya alınması, protestoların ortaya çıkışında etkili olmuştur. Özellikle dönemin cumhurbaşkanı Yanukoviç'in 21 Kasım 2013'te Putin ile görüşmesinin hemen ardından böyle bir karar alması, muhalifler açısından bardağı taşıran son damla olarak görülmüştür.

Kararın ardından başlayan protestolar kısa zamanda etkisini artırmış ve göstericiler, Kiev Bağım-

sızlık Meydanı'nda Moskova karşıtı ve Avrupa yanlısı sloganlarla tepkilerini sokaklara taşımıştır. Ukrayna güvenlik güçlerinin sert müdahaleleriyle bastırılmaya çalışılan gösteriler, ülkedeki gerginliği giderek tırmandırmıştır. "Euromaidan Olayları" olarak isimlendirilen gösteriler sırasında protestocular, Yanukoviç ve iktidar partisinin istifa etmesini talep etmiştir. Yanukoviç, göstericilere karşı sert müdahalenin yanı sıra ağır cezaları da gündeme taşımıştır. Protestolarla birlikte yaşanan çatışmalar, onlarca göstericinin hayatını kaybetmesine neden olurken, 21 Şubat 2014'te Fransa, Almanya ve Polonya dışişleri bakanlarının arabuluculuğunda Yanukoviç ile muhalefet liderleri arasında bir görüşme gerçekleştirilmiştir. Yanukoviç, görüşmelerden sonra muhalefetin isteklerini önemli ölçüde kabul ettiğini açıklasa da ertesi gün süreci yönetemeyeceğini düşünerek ülkeyi terk etmiş ve Rusya'ya sığınmıştır.¹⁹

Bu gelişme üzerine Ukrayna Parlamentosu, cumhurbaşkanını azlederek geçici bir hükümet kurmuştur. Bu süreçte AB muhalifleri, Rusya ise Yanukoviç'i desteklemiştir. Batı'yı Kiev'in içişlerine karışmak ve seçimle göreve gelen bir yönetimin devrilmesine yardımcı olmakla suçlayan Moskova yönetimi, 2004 yılında gerçekleşen Turuncu Devrim'de olduğu gibi bu süreçte de Kiev'de Rus karşıtı ve Batı yanlısı bir iktidarın göreve gelmesinden endişe etmiştir. Nitekim ku-

ruhan Batı yanlısı geçici yönetim, 2010'da kabul edilen çoğunluğun Rusça konuştuğu bölgelerde Rusçanın ikinci resmî dil olma statüsünü kaldırma hamlesi ile bu kez ülkenin hem doğusunda hem de Kırım'da tepki çekmiştir.

ABD ile birlikte AB'nin, özellikle de birliğin lokomotif ülkeleri olan Almanya ve Fransa'nın, hem hükümet hem de sivil toplum kuruluşlarıyla ülke dinamiklerini ve bölge jeopolitiğini dikkate almadan Kiev'deki geçici hükümete verdikleri destek ve yönlendirmeleri, Ukrayna'yı belirsiz ve istikrarsız bir sürecin içerisine sürüklemiştir. Geçici hükümetin attığı adımlar, Kırım ve Doğu Ukrayna gibi Rus etnik nüfusun çoğunlukta olduğu bölgelerde protestoları şiddetlendirmiş; Moskova'da ise Rus etnik nüfusun güvenliğinin sağlanması ve askerî müdahale söylemi gündeme gelmeye başlamıştır.

Nitekim Kırım Özerk Cumhuriyeti'ndeki Rus yanlısı gösteriler sürerken, üzerlerinde herhangi bir ülkeye ait sembol bulunmayan milisler, Moskova'nın yardımlarıyla 27 Şubat 2014'te Kırım'da hükümet binalarını ele geçirmiştir. Kırım Tatar Millî Meclisi Türkiye temsilcisi ve Emel Kırım Vakfı Başkanı Zafer Karatay, bu milislerin Rus Özel Kuvvetleri olduğunu ve bunlar haricinde Rusya'ya ait tank, savaş uçakları ve helikopterlerin de işgal sırasında bölgede bulunduğunu belirtmiştir.

İlerleyen süreçte bölgedeki siyasetçilerin de iş birliği ile Kırım Özerk Cumhuriyeti Parlamentosu bağımsızlığını ilan etmiş ve Rusya Federasyonu da bu kararı hızla tanımıştır. 16 Mart 2014 tarihinde ise Kırım'ın Rusya'ya bağlanması için yasa dışı bir referandum gerçekleştirilmiştir. Kırım'ın asli yerel halkı olan Kırım Tatar Türklerinin

ve Ukraynalıların tepki göstererek katılmadığı referandum sonucunda "Kırım'ın Rusya'ya bağlanması yönünde" çoğunluk sağlandığı açıklanmıştır. Rusya bu göstermelik referanduma katılanların %83'ünün evet oyu kullandığını iddia etmiştir. Referanduma katılım oranının %32,4 olduğu tahmin edilmektedir. Kırım'da yaşanan bu tiyatral refe-

randumu gerekçe gösteren Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin, 21 Mart 2014 tarihinde Kırım'ın işgalini ve bu sayede Rusya'nın Karadeniz Filosu'na ev sahipliği yapan Sivastopol'u Rusya Federasyonu'na bağlayan kararnameyi imzalamıştır.

Putin'in Kırım'ın işgali hakkındaki konuşmasında en dikkat çekici olan nokta ise, coğrafi zorunluluk söylemini kullanarak jeopolitik gerçeklik vurgusu yapmasıdır.²⁰ Jeopolitiği yasal bir araç gibi kullanan Rus uzmanlar da Putin gibi Moskova'nın Batı'ya karşı bölgedeki haklarını kaybetmemek adına bir savunma gerçekleştirdiğini iddia etmiştir. Özellikle Soğuk Savaş son-

rası dönemde Rus dış politikasının en temel problemlerinden biri olarak görülen Rusya'nın Karadeniz Fi-

losu'nun güvenliği konusu, Kırım'ın işgal edilmesiyle birlikte Moskova adına çözüme kavuşturulmuştur.

İŞGALE BAĞLI GELİŞMELER

➤ Rusya'nın 21 Mart 2014 tarihinde Kırım'ı işgal etmesiyle birlikte gündeme gelen pek çok farklı gelişme söz konusu olmuştur. Ukrayna ve Rusya

arasındaki büyük kriz, hem iki ülke ilişkilerini çok farklı bir noktaya taşımış hem de yaşanan çatışmalar küresel bir boyut kazanmıştır.

DONBAS SAVAŞI

➤ Ukrayna'nın doğusunda yer alan Donetsk ve Lugansk bölgeleri, Donbas olarak adlandırılmaktadır. Bu bölge bağımsızlıktan itibaren ülke siyaseti ve ekonomisinde önemli bir etkiye sahip olmuştur. Özellikle sanayi ve madencilik sektörünün yoğunlaştığı Donbas bölgesinde, Rus nüfus çoğunluktadır.²¹

Yanukoviç'in ülkeyi terk ederek Rusya'ya sığınmasıyla birlikte, Donbas'taki Rusya yanlısı ayrılıkçılar silahlı mücadele başlatmıştır. Moskova inkâr etse de Mart 2014'te Rusya'nın yardımlarıyla bölgedeki devlet binalarına saldırarak ülkenin bir kısmını ele geçiren milisler, Ukrayna'daki çatışmaların yoğunlaşmasına sebep olmuştur. Ukrayna ordusunun Rus ayrılıkçılara karşı koymak adına bölgeye müdahalede bulunmasıyla da ülkede iç savaş başlamıştır.

Dünya kamuoyu Rusya'yı Ukrayna'nın doğusundaki ayrılıkçıları desteklemekle suçlasa da Moskova bu suçlamaları kabul etmemiştir. Buna rağmen milislerin kullandığı ekipmanların tamamının Rus yapımı olması, bu iddiaların doğruluğu noktasında ciddi bir kanıt olarak kabul görmüştür. Kısa sürede Donetsk ve Lugansk bölgelerinin önemli bir kısmını ele geçiren milisler, 11 Mayıs

2014'te yasa dışı iki farklı referandum gerçekleştirerek Donbas bölgesinde Donetsk Halk Cumhuriyeti ve Lugansk Halk Cumhuriyeti adlarıyla iki ayrı yapı kurmuştur. Ukrayna ve Batı kamuoyu, Kasım 2014'te göstermelik olarak yapılan seçimleri tanımadığını açıklarken Moskova ise "seçim sonuçlarına saygı duyuyoruz" açıklamasında bulunmuştur.²²

Rus yanlısı milislerin gerçekleştirdiği seçimlerin ardından Donetsk Halk Cumhuriyeti'nde Aleksandr Zaharçenko, Lugansk Halk Cumhuriyeti'nde ise Igor Plotnisky başkan olarak seçilmiştir. Ukrayna ordusu, 2014 yılından itibaren Doğu Ukrayna'da Rus milislere karşı verdiği mücadelede istediği sonucu alamamıştır. Buna karşın Kiev yönetimi, 2018 yılından bu yana ayrılıkçılara karşı daha aktif bir tutum sergilemektedir. Donetsk Halk Cumhuriyeti'nin Rusya yanlısı lideri Aleksandr Zaharçenko, Ağustos 2018'de şehir merkezinde meydana gelen bir patlama sonucu hayatını kaybetmiştir. Moskova, patlama ile ilgili Kiev'i suçlarken, Ukrayna yönetimi patlamanın ardından yaptığı açıklamada bir teröristin öldürüldüğünü bildirmiştir.

2015 yılında Doğu Ukrayna'da 12.000 Rus askeri olduğu tahmin

Mart 2014'te Rusya'nın yardımlarıyla bölgedeki devlet binalarına saldırarak ülkenin bir kısmını ele geçiren milisler, Ukrayna'daki çatışmaların yoğunlaşmasına sebep olmuştur. Ukrayna ordusunun Rus ayrılıkçılara karşı koymak adına bölgeye müdahalede bulunmasıyla da ülkede iç savaş başlamıştır.

edilirken, Şubat 2019'da Ukrayna'nın Birleşmiş Milletler (BM) temsilcisi, bölgede 35.000 civarında ayrılıkçı milis ve 2.000'in üzerinde Rus askeri bulunduğunu açıklamıştır. Zaman zaman durağanlaşan zaman zaman sıcak savaşa dönen gerilimde, bugüne kadar 3.000'i sivil toplam 13.000 kişinin hayatını kaybettiği belirtilmektedir.²³

Öte yandan Donbas'taki iki ayrılıkçı bölge de Rusya ile birleşme düşüncelerini her fırsatta dile

getirmiş ancak Moskova bu konuda herhangi bir adım atmamıştır. Zira Moskova yönetiminde, Kırım gibi Donbas'ı da işgal etmenin Rusya'ya yarardan çok zarar getireceğini düşünen bir anlayış hâkimdir. Bu nedenle daha fazla toprak kazanmak yerine Gürcistan ve Moldova'da olduğu gibi Doğu Ukrayna'da da tampon bölgeler oluşturarak "dondurulmuş krizler" yaratmak, Rusya'nın çıkarları açısından önemli görülmektedir.²⁴

Şubat 2019'da Ukrayna'nın BM temsilcisi, bölgede 35.000 civarında ayrılıkçı milis ve 2.000'in üzerinde Rus askeri bulunduğunu açıklamıştır.

KERÇ BOĞAZI SORUNU

➤ Kerç Boğazı, Rusya tarafından işgal edilen Kırım ile Kırım'ın karşısındaki Rusya toprakları arasında kalan oldukça stratejik bir alandır. Bu bölgedeki ilk kriz, Eylül 2003'te Rusya'nın Ukrayna'ya bilgi vermeden başlattığı baraj çalışmaları üzerine çıkmıştır. Yaşanan kriz sıcak çatışmaya dönüşmeden, Aralık 2003'te dönemin Ukrayna Cumhurbaşkanı Leonid Kuçma ile Rusya Devlet

Başkanı Vladimir Putin bir araya gelmiş ve yapılan görüşmelerden sonra iki ülke arasında Azak Denizi ve Kerç Boğazı'nın kullanımına dair bir iş birliği anlaşması imzalanmıştır.²⁵ Bu anlaşmanın ardından Kerç Boğazı'ndaki geçişler sorunsuz şekilde devam ederken, 2014 yılında Rusya'nın Kırım'ı işgali ile ilişkilerde yeni bir gerilimli süreç yaşanmaya başlamıştır.

Rusya'nın Azak
Denizi'nde
Ukrayna
gemilerini tehdit
etmesi, Ukrayna'yı
bölgede askerî
bir deniz üssü
kurma planlarına
yönlendirmektedir.

Moskova, işgal ettiği Kırım'ı kendi toprağı olarak görürken, Kiev bu durumu kabul etmemektedir. Ancak Rusya gerçekleştirdiğı işgalden sonra bölgedeki Ukrayna gemilerinin Rus kara sularını kullandıklarını söyleyerek izin almaları gerektiğini savunmaya başlamıştır. Buna karşın Kiev yönetimi, bölgenin zaten Ukrayna kara sularına ait olduğunu belirterek Rusya'nın tavrına tepki göstermektedir. Nihayetinde Kırım'ın kara sularının kullanımı konusunda iki ülke arasında önemli bir anlaşmazlık söz konusudur.

Bu noktada özellikle 2018 yılıyla birlikte Ukrayna'nın en önemli limanı Odessa'dan Azak Denizi'ndeki Mariupol Limanı'na Kerç Boğazı'ndan geçerek ulaşmaya çalışan Ukrayna gemileri, sıkça Rus savaş gemilerinin müdahalesine maruz kalmaktadır. Kasım 2018'de Ukrayna Deniz Kuvvetleri'ne ait iki adet

gambot ve bir römorkör ile birlikte 24 kişilik mürettebatı alıkoyan Moskova, gerekçe olarak bu gemilerin Rus kara sularını ihlal etmesini göstermiştir. Ukrayna ise Rusya'nın bu tutumunu, uluslararası hukukun açık bir ihlali olarak değerlendirmiştir.²⁶

Rusya'nın Azak Denizi'nde Ukrayna gemilerini tehdit etmesi, Ukrayna'yı bölgede askerî bir deniz üssü kurma planlarına yönlendirmektedir. Dönemin Ukrayna Cumhurbaşkanı Petro Poroşenko'nun Ukrayna'nın Azak Denizi'ndeki savunma potansiyelini artıracağını açıklaması da Moskova'yı endişelendirmiştir. Zira Ukrayna'nın Azak Denizi'nde ABD'ye bir üs tahsis edebileceği yahut Ukrayna'nın bölgede kurmayı planladığı askerî üssü ABD yardımı ile inşa etmesi ihtimali, bu endişenin en önemli nedenleridir.

UKRAYNA ORTODOKS KİLİSESİ'NİN BAĞIMSIZLIĞI

Uzun yıllardır tartışılan, Ukrayna'da Moskova Patrikhanesi'nden bağımsız bir Ukrayna Ortodoks Kilisesi kurulması düşüncesi, Rusya'nın Kırım'ı işgali ile birlikte daha fazla gündeme gelmiştir. Ukrayna Ortodoks Kilisesi'nin bağımsızlık girişimlerinin dinî olmaktan ziyade politik tarafları ağır basmaktadır. Ukrayna milliyetçileri, Rus kimliğinden tamamen bağımsız bir Ukrayna kimliği oluşturulmasında Batı yanlısı ve Ukrayna milliyetçisi bir Ukrayna Kilisesi'nin oldukça önemli bir rol oynayacağını düşünmektedir. Bu nedenle ülkedeki Batı yanlısı siyasetçiler ve kanaat önderleri, bağımsızlıktan itibaren Moskova etkisinden tamamen sıyrılmış bir Ukrayna Ortodoks Kilisesi için uğraş vermiştir.

Nitekim Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından Ukrayna Ortodoksları da üç kiliseye ayrılmıştır; bunlardan en eskisi, 1686 yılından bu yana Moskova Patrikhanesi'ne bağlı olan Kiev Metropolitiği'dir. Rus etkisinden tamamen sıyrılmak isteyen milliyetçi Ukraynalı din adamları ise, Kiev Patrikhanesi ve Ukrayna Otosefal Ortodoks Kilisesi'ni kurmuştur. 1992 yılında bu iki kilisenin de bağımsızlığı gündeme gelmiş ancak bu düşünce hem Moskova hem de genel olarak Ortodoks dünyası nezdinde kabul görmemiştir.²⁷

40 milyona yakın Ukrayna Ortodoksu'nun Rusya'nın ruhani etkisinden çıkma ihtimali Moskova'yı endişelendirirken, Ukraynalı milliyet-

Ukrayna
Ortodoks
Kilisesi'nin
bağımsızlık
girişimlerinin
dinî olmaktan
ziyade politik
tarafları ağır
basmaktadır.

çiler de bağımsızlıkla birlikte İstanbul'daki Fener Rum Patrikhanesi'ni Rusya'ya karşı destek bulabilecekleri bir otorite olarak algılamıştır.

Bu noktada ilk ciddi adım 2008 yılında dönemin Ukrayna Cumhurbaşkanı Viktor Yuşçenko tarafından atılmıştır. Yuşçenko, Ukrayna Kilisesi'nin bağımsızlığı için Fener Rum Patrikhanesi'ne çağrıda bulunurken, Patrik Bartholomeos da Ukrayna'yı ziyaret ederek bu çağrıya olumlu bir mesaj vermiştir. Rusya ise bu ziyaretten dolayı hem Ukrayna'ya hem de Bartholomeos'a çok sert tepki göstermiş ve kim-

senin tek tarafı olarak bir kilisenin bağımsızlığını ilan edemeyeceğini belirtmiştir. Ruslar Hristiyanlığı Bizans İmparatorluğu'ndan aldıkları için Fener Rum Patrikhanesi'ne saygı duysalar da Ortodoks dünyasının asıl liderinin Moskova olduğunu iddia etmektedirler.

Nihayetinde uzun süredir tartışılan Moskova Patrikhanesi'nden bağımsız bir Ukrayna Ortodoks Kilisesi kurulması düşüncesi, 9-11 Ekim 2018'de İstanbul'da gerçekleştirilen Fener Rum Patrikhanesi Kutsal Sinodu'nun toplantısında ele alınmıştır. Fener Rum Patrikhanesi, Uk-

Fener Rum Patrikhanesi, Ukrayna'nın Rus Kilisesi'ne değil kendi ruhani alanına dâhil olduğunu ilan ederek, Ukrayna'da Moskova Patrikhanesi'nden bağımsız bir Ukrayna Ortodoks Kilisesi'nin kurulması talebini kabul etmiştir.

UKRAYNA KRİZİ

VE ORTODOKS KİLİSESİ'NDE BÖLÜNME

Ukrayna'daki kriz bölgesel dengeleri sarsmış olsa da en önemli etkisini Ortodoks dünyasındaki kilise kurumunda gösterdi.

Ukrayna Kilisesi'nin ayrılması, Moskova ve Fener patrikhanelerini karşı karşıya getirdi.

MOSKOVA PATRIKHANESİ

1453'te Bizans'ın yıkılmasıyla Ortodoks dünyasının **asli lideri** olduğunu ilan etti.

40 milyondan fazla Ukrayna Ortodoks'u'nun **Moskova'nın ruhani etkisinden çıkmasına karşı**.

Fener Rum Patrikhanesi'nin tek tarafı bağımsızlığını ilan edemeyeceğini savunuyor.

FENER RUM PATRIKHANESİ

Moskova Patrikhanesi ile asırlarca devam eden bir **liderlik mücadelesi** var.

2016 yılında, liderlik iddialarını güçlendirerek **1000 yıl aradan sonra bir Pan-Ortodoks** Konseyi düzenledi.

Kırım işgali sonrası, Kiev'in girişimlerini destekleyerek Ukrayna Kilisesi'ne **otosefal (bağımsızlık)** verdi.

KİEV PATRIKHANESİ VE UKRAYNA OTSEFAL ORTODOKS KİLİSESİ

Rus kimliğinden tamamen **bağımsız** bir Ukrayna kimliği için **bağımsız Ukrayna Kilisesi** ni savunuyor.

Fener Rum Patrikhanesi'ni Moskova'ya karşı destek bulabilecekleri bir **otorite** olarak görüyor.

Özellikle Kırım'ın işgali sonrası, **iddiaları destek buldu**.

Not: 1686 yılında Ukrayna Kilisesi (Kiev Metropolitiği), Moskova Patrikhanesi'ne bağlandı.

KRONOLOJİ

- 2008 yılında Ukrayna Kilisesi bağımsızlık için Fener Rum Patrikhanesi'ne başvurdu ve reddedildi.
- Kiev Metropolitiği'nin Rusya'nın Kırım'ı işgali sırasında **ayrılıkçılara verdiği destek** tepki çekti.
- Nisan 2018'de Ukrayna, Moskova Patrikhanesi'nden **bağımsız bir Ukrayna Ortodoks Kilisesi** için Fener Rum Patrikhanesi'ne başvurdu.
- Fener Rum Patrikhanesi, **Ekim 2018**'deki toplantıda **1686 yılındaki hükmü iptal etti** ve Ukrayna Kilisesi'ne **otosefal vereceğini doğruladı**.
- Aralık 2018**'de Ukrayna Ortodoks Kilisesi, Moskova'ya karşı **bağımsızlığını ilan etti**.

2014 yılında
Rusya'nın
Kırım'ı işgali
ve Doğu
Ukrayna'daki
ayrılıkçılara
desteği üzerine
Kiev yönetimi,
Rusya'nın
Moskova
Patrikhanesi'ne
bağlı Kiev
Metropolitliği'ni
kullanarak
Ukrayna'yı
karıştırmaya
çalıştığını
savunmuştur.

rayna'nın Rus Kilisesi'ne değil kendi ruhani alanına dâhil olduğunu ilan ederek, Ukrayna'da Moskova Patrikhanesi'nden bağımsız bir Ukrayna Ortodoks Kilisesi'nin kurulması talebini kabul etmiştir. Böylece Rusya'nın ardından dünyanın en büyük ikinci Ortodoks nüfusuna sahip ülkesi Ukrayna, Moskova ve Fener patrikhaneleri arasında önemli bir kriz yaratmıştır. Dolayısıyla Moskova Patrikhanesi, toplantı kararlarının ardından İstanbul'daki patrikhane ile tüm bağlarını kopardığını ilan etmiştir.²⁸

Osmanlı Devleti'nin 1453 yılında İstanbul'u fethederek Bizans'ı yıkmasının ardından Moskova, Ortodokslar üzerindeki prestijini artırmış, III. Ivan döneminde de Rusya'nın "Üçüncü Roma" olduğu iddiası gündeme gelmiştir. Roma ve Bizans imparatorluklarının varisi ve tüm Ortodoks dünyasının koruyucusu olarak kendilerini takdim eden Ruslar, Fener Rum Patrikhanesi'ni Moskova Patrikhanesi'nin altında görmüştür. Bir anlamda Fener ve Moskova arasındaki liderlik rekabeti bu dönemden itibaren süregelen bir durumdur.

Bu rekabet Ukrayna'da yaşanan krizle birlikte daha fazla gündem olmuş ve 2014 yılında Rusya'nın Kırım'ı işgali ve Doğu Ukrayna'daki ayrılıkçılara desteği üzerine Kiev yönetimi, Rusya'nın Moskova Patrikhanesi'ne bağlı Kiev Metropolitliği'ni kullanarak Ukrayna'yı karıştırmaya çalıştığını savunmuştur. Bununla birlikte Rus Ortodoks Kilisesi'nin Vladimir Putin yönetiminin ideolojik dayanağı hâline geldiği ve Ukrayna'da Rus Kilise teşkilatlarına bağlı pek çok din adamının Ukrayna'daki Rusya yanlısı isyancılara destek verdiği iddiaları ortaya atılmıştır. Tüm bu sebepler, Ukraynalı bir grup milletvekilinin Ukrayna Ortodokslarının Moskova Patrikhanesi'nden ayrılma-

sı ve bağımsız bir kilise oluşturulması için Fener Rum Patrikhanesi'ne başvurmasına yol açmıştır.²⁹

Nihayetinde 2018 Nisan'ında Ukrayna Parlamentosu, Moskova Patrikhanesi'nden bağımsız bir Ukrayna Ortodoks Kilisesi için Fener Rum Patrikhanesi'ne sunulacak başvuru metnini oluşturmuştur. Bu girişim öncesi Türkiye'yi ziyaret ederek hem Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan hem de Bartholomeos ile görüşen Ukraynalı yetkililer, konu ile ilgili olumlu görüşmeler gerçekleştirildiğini açıklamıştır. Yaşanan bu gelişmelere tepki gösteren Moskova ise, Fener Rum Patrikhanesi'nin böyle bir karar alamayacağını savunmuştur. Bu itirazlara rağmen Temmuz 2018'de Ukrayna'nın Hristiyanlığı kabul edişinin 1030. yıl dönümü kutlamalarına Fener Rum Patrikhanesi'nden bir heyet katılmış ve Patrik Bartholomeos, gönderdiği mektupla Ukrayna Kilisesi'ne *otosefal* (bağımsızlık) vermek amacıyla inisiyatif alacağını belirtmiştir.

Hasılı Fener Rum Patrikhanesi, bu süreçte Ortodoks dünyasını derinden etkileyecek kararlara imza atmıştır. Bunlardan en önemlisi, 1686 yılında Ukrayna'yı Moskova Patrikhanesi'nin yetkisi altına alan hükmün iptal edilmesi kararıdır. Diğer önemli karar ise, 1997 yılında Moskova Patrikhanesi tarafından aforoz edilen Makariy ve Filaret gibi dinî liderlerin üzerindeki aforoz kararlarının kaldırılmasıdır.

Nihayetinde Ocak 2019'da Ukrayna Ortodoks Kilisesi'ne otosefal verilmesiyle süreç resmî olarak tamamlanmıştır. Ukrayna'da bağımsız millî kilisenin kurulmasıyla Kiev Metropolitliği'nin -varlığını sürdürse de- etkisi azalmıştır. Ukrayna'nın Moskova'nın dinî etkisinden çıkması, ülke bağımsızlığının tam anlamıyla tamamlandığının bir göstergesi olarak sunulmuştur.

KIRIM TATAR TÜRKLERİ

➤ Rus askerî müdahalesiyle Ukrayna'da yaşanan değişim pek çok farklı süreci beraberinde getirirken, Kırım Yarımadası'nın yerli halkı olan Kırım Türkleri bu değişimden en fazla etkilenen grup olmuştur. Tarihte kendilerine çok büyük sıkıntılar yaşatan Moskova'nın tekrardan hâkimiyeti altında kalan Kırım Türkleri, bugün yine zorlu bir süreçle karşı karşıyadır.

2014 yılındaki işgalle birlikte Kırım Türkleri için de yeni bir dönem başlamıştır. İşgalin ardından bin-

lerce Kırım Türkü, Kiev başta olmak üzere Ukrayna'nın farklı şehirlerine yahut başka ülkelere göç etmek zorunda kalmıştır. Rus baskısı ve şiddetine rağmen anavatanlarından ayrılmayanlar ise sıkıntı bir süreçle karşı karşıyadır. Türk-İslam dünyasının en önemli entelektüel gruplarından biri olan bu kadim topluluk, Rusya'nın Kırım'ı işgal ettiği 1783 yılından itibaren pek çok kez zorunlu göç ve asimilasyona maruz kalmıştır.

SÜRGÜNLER VE ETKİLERİ

➤ Çariçe II. Katerina'nın Kırım'ı Rus topraklarına kattığı 1783'ten 1. Dünya Savaşı'na kadar geçen sürede yüz binlerce Kırım Türkü, maruz kaldıkları zulüm ve haksızlıklardan dolayı Osmanlı topraklarına göç etmiştir. Kırım Türkleri, Sovyetler Birliği döneminde ise çok daha büyük bir felaket yaşamıştır. 11 Mayıs 1944'te Devlet Güvenlik Komitesi, Stalin'in emriyle gizli bir karar almış ve istisnasız

bütün Kırım Türkleri Sibiryâ, Urallar ve Orta Asya çöllerine sürgün edilmiştir. 18 Mayıs 1944'te vagonlara doldurulan Kırım Türkleri, ölümcül bir sürgüne tabi tutulmuştur.³⁰

Sovyet makamlarının kasıtlı olarak sayıları düşük gösterdiğini söyleyen Kırım Tatar Millî Meclisi Türkiye temsilcisi ve Emel Kırım Vakfı Başkanı Zafer Karatay, bu tarihte 423.000 civarında Kırım Türkü'nün

11 Mayıs 1944'te Devlet Güvenlik Komitesi, Stalin'in emriyle gizli bir karar almış ve istisnasız bütün Kırım Türkleri Sibiryâ, Urallar ve Orta Asya çöllerine sürgün edilmiştir (...) Zafer Karatay, bu tarihte 423.000 civarında Kırım Türkü'nün sürgün edildiğini belirtmektedir.

sürgün edildiğini belirtmektedir.³¹ Stalin ve totaliter Sovyet rejiminin insanlık dışı uygulamaları sebebiyle bu dönemde Kırım'da neredeyse tek bir Kırım Türkü bile bırakılmamıştır. Bu sürgün ve soykırım denemesinin ardından kadim Kırım Türkleri, nüfuslarının yarıya yakınıni kaybetmiştir.

1980'li yılların sonlarına doğru, Sovyet sisteminin zayıflamasıyla birlikte, binlerce Kırım Türkü anavatanına geri dönmeye başlamıştır. Bu geri dönüş Ukrayna hükümeti tarafından da desteklenmiştir. Anavatanlarına geri dönen Kırım Türkleri, Ukrayna'nın egemenlik alanında kalan Kırım'da bir kez daha istikrarlı bir hayat kurmaya çalışmıştır. Sanayi, eğitim, sanat ve tarım gibi alanlarda yeniden faaliyet göstermeye başlayan Kırım Türkleri, kısa sürede okullar, camiler, iş merkezleri inşa edip gazete ve televizyonlar kurmuştur. Bu süreçte Mustafa Abdülcemil Kırımoğlu önemli bir lider-

lik göstererek, dünya çapında Kırım Türklerinin haklarını savunmuştur.³²

Kırım Türkleri arasındaki dayanışmayı güçlendirmek ve geçmişi unutmamak adına, 1989 yılından itibaren yapılan küçük çaplı merasimlerle başlayan 18 Mayıs 1944 Sürgün Kurbanlarını Anma Günü, Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından Ak-mescit Meydan'ında binlerce Kırım Türkü'nün katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Ukrayna hükümeti de 1994 yılından itibaren 18 Mayıs'ı resmî matem günü ilan etmiştir.

2014 yılında Kırım'ı işgal eden Moskova, ilk iş olarak 18 Mayıs'taki resmî anma gününü yasaklamış ve Kırım Türklerinin lideri Mustafa Abdülcemil Kırımoğlu ile Rifat Çubarov gibi birçok önemli isme Kırım'a giriş yasağı getirmiştir. Halk üzerinde de büyük bir baskı uygulayan Moskova, 2014'ten bu yana binlerce Kırım Türkü'nün farklı bölgelere göç etmesine neden olmuştur.

İŞGAL SONRASINDA YENİ YAŞAM

Slav dünyasının başkenti olarak nitelenen Kiev'de 30.000'den fazla Kırım Türkü yaşamaktadır. 2014 yılında Rusya'nın Kırım'ı işgal etmesinden sonra Kiev'deki Türk nüfus sürekli olarak artmaktadır.

Slav dünyasının başkenti olarak nitelenen Kiev'de 30.000'den fazla Kırım Türkü yaşamaktadır. 2014 yılında Rusya'nın Kırım'ı işgal etmesinden sonra Kiev'deki Türk nüfus sürekli olarak artmaktadır. Bu noktada hem Ukrayna devletinin hem de Ukrayna halkının Kırım Türklerine bakışının oldukça olumlu olduğunu belirtmek gerekmektedir. Özellikle ticaret, bilim ve kültürel faaliyet alanlarında çalışan Kırım Türkleri, Ukrayna için önemli katkılar sağlamaktadır.

Kırım'dan göç etmek zorunda kalan Kırım Türkleri, faaliyetlerini önemli ölçüde Kiev üzerinden gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Öte yandan hem

BM hem de diğer uluslararası kuruluşlar nezdinde toplumlarının haklarını gündeme getiren Kırım Türkleri, aynı zamanda kendi aralarında da kültür ve geleneklerini yaşatmak için önemli bir uğraş vermektedir; bu noktada müftülük de kritik bir rol oynamaktadır. Ancak zaten kısıtlı bir nüfusa sahip olan Kırım Türkleri arasında müftülük konusunda bir ayrım söz konusu olmuştur. Kırım'daki Tatar müftüsünün Moskova ile iş birliği yaparak işgalin kabul edilmesi noktasında faaliyetlerde bulunması, Kiev'de yeni bir müftülük açılmasına yol açmıştır. Beş senedir Kiev'de faaliyet gösteren bu yeni müftülük, pek

çok önemli projeyi hayata geçirmiş-
tir. Başkent Kiev başta olmak üzere
Ukrayna'nın farklı şehirlerine dağı-
lan Kırım Türkleri için birleştirici bir
rol oynayan müftülük, yoğun şekil-
de gerçekleştirdiği kültürel ve mane-
vi çalışmalarla takdir toplamaktadır.

Dünya çapında İslamiyet'e yöne-
lik gerçekleştirilen kara propaganda
çalışmalarına karşın, Ukrayna'da ter-
si bir durum söz konusudur ve Kırım
Türklerinin gerçekleştirdiği faaliyet-
ler Ukraynalılar ve Kırım Türkleri ara-
sındaki ilişkilerin daha da iyi olması-
na katkı sağlamaktadır. Bu noktada
müftülüğün Kur'an-ı Kerim'i Ukray-
nacaya tercüme ettirerek Kiev'in en
işlek caddelerinde binlerce kişiye da-
ğıtması ve İslamiyet hakkında yaptı-
ğı bilgilendirme çalışmaları oldukça
olumlu sonuçlar vermiştir.

Cami bulunmayan Kiev'de Müslü-
manlar toplu ibadetlerini kendileri-
ne tahsis edilen kültür merkezlerin-
de yerine getirirken, özellikle dinî ve
millî bayramlarda yoğun olarak kul-
lanılan bu merkezler, sürgün hayatı

yaşayan Kırım Türkleri için birleştirici
bir rol oynamaktadır. Kiev'deki müftü-
lük Türkiye Cumhuriyeti Diyanet İşle-
ri Başkanlığı ve Türk sivil toplum ku-
ruluşlarıyla da iş birliği içerisinde.

Bölgenin işgalinin ardından Kırım
Türklerinin sadece Kiev'e değil Vinnit-
sya gibi daha küçük şehirlere de göç
ettiği gözlemlenmiştir. Büyük bir ço-
ğunluğu çocuk olmak üzere 3.000'in
üzerinde Kırım Türkü, Ukrayna hükü-
metinin tahsis ettiği bölgelere yer-
leşmiştir. Vinnitsya'daki Kırım Türk-
lerine bazı sağlık ve eğitim hizmet-
leri de sunan Ukrayna, sürgün hayatı
yaşayan Kırım Türkleri ile dayanışma
içinde olduğunu göstermektedir. An-
cak Kırımlı kanaat önderleri ile ger-
çekleştirdiğimiz görüşmelerde, Vin-
nitsya gibi küçük şehirlerdeki Kırım
Türklerinin Kiev gibi büyük şehirlere
gelmesinin daha önemli olduğu vur-
gulanmıştır. Bu söylemin temel ama-
cı, özellikle bölgede bulunan genç nü-
fusun asimile olma tehlikesine karşı
duyulan endişedir.

KIRIM'DA İNSAN HAKLARI İHLALLERİ

BM sözleşmesi, Avrupa Güvenlik ve İş-
birliği Anlaşması ve Helsinki Nihai Se-
nedi, bir ülkenin başka bir ülkeye ait
toprağı herhangi bir yolla işgal etme-
sini yasaklar ve bu eylemi hukuksuz
olarak tanımlar. Rusya, Kırım'da ger-
çekleştirdiği askerî girişimle tüm bu
uluslararası sözleşmelerin aksine dav-
ranmış ve Ukrayna devletinin ulusla-
rarası arenada tanınmış sınırlarını iş-
gal etmiştir. Uluslararası hukuku açık-
ça ihlal eden Rusya, 1994 Budapeşte
Memorandumu³³ ile garantörü ol-
duğu Ukrayna'nın toprak bütünlüğü-
nü de yine kendi garantörlük taahhü-
dünü çiğneyerek bozmuştur.³⁴

Rusya bu hukuksuzlukla birlikte,
bölgede pek çok insan hakkı ihlali de
gerçekleştirmiştir. Ayrıca işgalin he-
men ardından Kırım Tatar Türklerinin
siyasi liderlerinin ve kanaat önderleri-
nin Kırım'a girişlerini de yasaklamıştır.
Bu isimler arasında Mustafa Abdülce-
mil Kırımoğlu, Kırım Tatar Millî Mec-
lisi Başkanı Rifat Çubarov, eski mec-
lis üyesi Sinaver Kadirov, Kırım med-
yasında görevli Gayana Yüksel, İsmet
Yüksel, Lenur İslam gibi önemli şah-
siyetler bulunmaktadır.³⁵ Ayrıca Kırım
Tatar Millî Meclisi Başkan yardımcı-
ları İlmi Umerov ve Ahmet Çiygöz de
Rus mahkemelerinin kararı ile hapis

**Kırım'da
gerçekleştirdiği
askerî girişimle
uluslararası
hukuku açıkça
ihlal eden
Rusya, 1994
Budapeşte
Memorandumu
ile garantörü
olduğu
Ukrayna'nın
toprak
bütünlüğünü
de yine kendi
garantörlük
taahhüdünü
çiğneyerek
bozmuştur.**

Kırım'daki
din ve vicdan
özgürlüğünü
hedef alan
ihlaller sadece
Kırım Türklerine
yönelik değil,
Hristiyan
topluma
yönelik olarak
da devam
etmektedir.

cezasına çarptırılmıştır. Umerov ve Çiygöz, Türkiye'nin girişimleri üzerine Ekim 2017'de serbest bırakılmıştır.

Kırım'da işgali protesto etmek için eylem yapan, Rus politikalarını ve insan hakları ihlallerini eleştiren Kırım Tatar Türkleri ve Ukraynalılar, çeşitli hapis ve para cezalarına çarptırılmış; Kırım'da faaliyet gösteren neredeyse bütün medya organları yasaklanmıştır. 2014 yılından itibaren Kırım Tatar millî televizyonu *ATR* ve millî haber ajansı olarak çalışan *Kırım Haber Ajansı* dâhil toplam 28 medya organı yasaklanmış, bunlara ait internet sitelerine erişim engellenmiş; onlarca gazete ve dergiye el konulmuştur.³⁶

Kırım Tatar Türklerine ait camiler ve dinî eğitim kurumları Rus emniyet güçleri tarafından baskına uğramış ve çeşitli dinî kitaplara ve eserlere "Rus kanunlarına aykırılık" iddiası ile el konulmuştur. İlerleyen süreçte sivil toplum örgütleri ve kişilere yönelik de baskınlar yapılmıştır. Moskova, "aşırılıkçı" ve "İslami terörizm" suçlamaları ile pek çok Kırım Türkü'nü ev aramaları yaparak tutuklamış; açılan davalarla bu kişilerin önemli bir kısmı mahkûm edilmiştir.

Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği'nin Aralık 2018'de yayımladığı *İşgal Altındaki Kırım'da İnsan Hakları İhlalleri ve Rusya Federasyonu'ndaki Genel İnsan Hakları İhlalleri Hakkında* başlıklı raporda, dinî inançlarını barışçıl bir şekilde yaşayan kişilerin farklı suçlamalarla mahkûm edildiği belirtilmektedir. Kırım'daki din ve vicdan özgürlüğünü hedef alan ihlaller sadece Kırım Türklerine yönelik değil, Hristiyan topluma yönelik olarak da devam etmektedir. Kiev Patrikhanesi'ne bağlı Kırım Ortodoks Hristiyanlarının kiliselerine ve bunların mal varlıklarına yönelik baskılar da yoğun bir şekilde sürmektedir.³⁷

Rusya Federasyonu Nisan 2016'da Kırım Tatar Millî Meclisi'nin yasaklanmasına ve kapatılmasına yönelik bir karar almıştır. BM Lahey Adalet Divanı, yasağın iptal edilmesi için Nisan 2017'de Rusya Federasyonu'na çağrıda bulunmuş, ancak Moskova bu karara uymayacağını açıklamıştır. Kırım Tatar Millî Meclisi'ne yönelik bu eylem, siyasi hakların kısıtlanmasını hedef alan açık bir insan hakkı ihlalidir.³⁸

2014 yılından günümüze kadar bazıları cezaevinde olmak üzere 15 kişi hayatını kaybetmiştir. Bu sayı sadece faili meçhul cinayetleri kapsamaktadır. Bu cinayetler hakkında Rus makamları tarafından herhangi bir soruşturma açılmamıştır. Hayatını kaybedenlerin ortak özellikleri ise; Rusya karşıtı söylem ve eylemler içinde bulunmalarıdır. Modern uluslararası sistemde Kırım'ı işgal eden Rusya, bölgede yaşam hakkı dâhil sayısız insan hakkı ihlali yapmaktadır.³⁹

İşgalle birlikte Rusya karşıtı protestolar düzenleyen Kırım Tatarları ve Ukraynalılar arasından 16 kişi, kimliği belirsiz kişilerce kaçırılmış ve bugüne kadar kendilerinden haber alınamamıştır. Rus makamları bu durum karşısında da herhangi bir soruşturma yoluna gitmemiş ve bunları şahsi meseleler olarak lanse etmeye çalışmıştır. Bunlar arasında, Dünya Kırım Tatar Kongresi Sekreter Yardımcısı Ervin İbragimov'un kaçırılması, en dikkat çekici olanıdır.⁴⁰

Kırım'da 2014 yılına kadar Kırım Tatarca eğitim veren millî okul sayısı 14'tür. İşgal sonrası Rus yönetimi bu okulların millî okul olma statüsünü kaldırmıştır. UNESCO (BM Bilim, Eğitim ve Kültür Örgütü) verilerine göre Kırım Tatar dili eğitimi verilen diğer okulların sayısı 2013 yılında 384 iken, 2018 yılında 133'e gerilemiştir. Aynı şekilde 2013 yılın-

da Kırım Tatar dili eğitimi alan öğrenci sayısı 18.000'in üzerindeyken 2018 yılında 2.000'in altına düşmüştür. Benzer şekilde Ukrayna dili eğitimi veren okulların ve buralarda öğrenim gören öğrencilerin sayısında da büyük bir düşüş yaşanmıştır.⁴¹

Kırım Tatar Türklerinin en önemli eserlerinden olan Bahçesaray'da bulunan Hansaray, 1783 işgalinden sonra da ayakta kalabilen nadir yapılardan biridir. 2014'teki işgale kadar Kırım Tatar Millî Müzesi statüsündeki Hansaray, 2017 yılından sonra Rus yönetimi tarafından "restorasyon" adı altında tadilatla maruz kalmış ve yapıda aslına uygun olmayan işlemler gerçekleştirilmiştir. UNESCO, Rusya'nın bu tahribatı durdurması için çağrıda bulunup rapor hazırlayarak konuyu gündeme getirmiş ancak Moskova'dan tatmin edici bir yanıt alamamıştır.⁴²

Demografik değişim, Rusya'nın Çarlık döneminden itibaren işgal ettiği bölgelerde uyguladığı temel politikalarından biridir. Rusya, 1783'ten

itibaren demografisini altüst ettiği Kırım'da 2014 sonrası dönemde de bu çabalarını yoğunlaştırmıştır. 250 sene sonunda Kırım Türkleri Kırım Yarımadası'nda yaşayan halkların sadece %13'ünü oluştururken, Mustafa Abdülcemil Kırımoglu'nun Ekim 2019'da verdiği rakama göre, 2014 sonrasında da 30.000'e yakın Kırım Türkü, sahip olduğu her şeyi geride bırakarak diğer ülkelere sığınmak zorunda kalmıştır.

Rus baskıları, korkutma ve yıldırma politikaları ve işten çıkartmalar, göçe sebep olan en temel etkenler olarak görülmektedir. 2014-2018 yılları arasında Kırım'da yaşayan Kırım Tatarlarının %10'unun yarımadaı terk ettiği tahmin edilmektedir. Buna karşın Kırım Tatar Millî Meclisi verileri, askerî personel hariç 105.000 Rus vatandaşının Rusya'nın diğer bölgelerinden işgal altındaki Kırım'a geldiğini göstermektedir. Moskova bu hamlesiyle Kırım demografisini Ruslar lehine tamamen değiştirmiştir.

Sünni Müslüman olan Kırım Türkleri genel olarak Hanefi mezhebine bağlıdır. Konuştukları lehçelerin tamamı da Türk dilidir.

KIRIM'DA SOSYOEKONOMİK DURUM

Kırım, Karadeniz'in kuzeyi ile Azak Denizi'nin güneyinde yer alan bir yarımadadır. Kuzey kesimleri hafif engebelerle birlikte 1.500 metreye kadar yükselmektedir. Bölge küçükbaş hayvancılığa müsait bir coğrafyaya sahiptir. İşgal öncesi 16 şehir, 56 kasaba ve 956 köyün yer aldığı Kırım'da 100'den fazla etnik kökene mensup halk bulunmaktadır. Yüz ölçümü 27.000 kilometrekare olan Kırım, girintili çıkıntılı körfez ve koylara sahip olduğundan liman sayısı fazladır ve deniz ulaşımına elverişlidir. Ukrayna'nın yıl boyunca en çok güneş alan bölgesi olan Kırım, bu ısı ve zengin su kaynakla-

rından dolayı da tarıma elverişlidir.⁴³

Özerklik yıllarında başkenti Akmes-cit olan Kırım'ın diğer önemli şehirleri Akyar (Sivastopol), Kerç, Kefe, Kezlev, Yalta, Canköy ve Bahçesaray'dır. Yarımada'nın kuzey kesimlerinde soğuk, güney kesimlerinde ise ılıman bir iklim hâkimdir. Bölgenin başlıca gelir kaynakları tarım, madencilığe dayalı sanayi ve kıyı turizmidir. Kırım'ın kuzeyi tarım için en elverişli bölgedir ve buralarda daha çok ayçiçeği, mısır ve buğday yetiştirilmektedir. Kırım'ın güneyinde ise üzümün yanı sıra parfüm yapımında kullanılmak üzere çiçek yetiştirilmektedir.

İngiltere ve
başta Polonya
olmak üzere
diğer Doğu
Avrupa ülkeleri
Moskova'ya
karşı sert
yaptırımlar
uygulanması
konusunda ısrar
ederken, Fransa
ve Almanya gibi
birliğin önde
gelen ülkeleri,
arabuluculuk
girişimlerini
desteklemiştir.

Sünni Müslüman olan Kırım Türkleri genel olarak Hanefi mezhebine bağlıdır. Konuştukları lehçelerin tamamı da Türk dilidir.⁴⁴ Rusya'nın bölgeyi işgalinin ardından Ekim 2014'te Kırım genelinde yapılan nüfus sayımından sonra, *Rus Federal İstatistik Kurumu* Kırım'da 2.284.000 kişinin yaşadığını, Kırım Türklerinin sayısının ise tahmini olarak 277.000 civarında olduğunu açıklamıştır. Bu veriler ışığında Kırım nüfusunun %13'ünü Kırım Türklerinin oluşturduğu anlaşılmaktadır.⁴⁵ Tabii ki bu veriler, Çarlık döneminden itibaren yarımadada yapılan demografik değişimin yapay bir uzantısı olarak değerlendirilmelidir.

İşgal sonrası bölge ekonomisini yeniden planlayan Moskova, açıkladığı resmî verilerle bölgenin gelişme kaydettiğini iddia etmektedir. Moskova, 2014 yılından itibaren Kırım'da kişi başına düşen gayrisafi yurt içi hasılanın (GSYİH) 2.900 dolara ulaşarak önemli bir artış yaşadığını savunmaktadır. 2018 yılında bu yükselişin %10'un üzerinde olduğu belirtilmiştir. Bu noktada Kırım, 650 milyon doların üzerindeki meblağ ile Rusya'dan en fazla devlet yardımı alan bölgelerden biri olarak gösterilmektedir.⁴⁶ Ancak Moskova'nın bir başarı hikâyesi gibi sunduğu bu rakamların, bölgedeki Kırım Türklerinin ve Rus hâkimiyetine karşı çıkan diğer etnik grupların hayatına hiçbir olumlu yansıması olmamıştır.

Nitekim konu ile ilgili Kırım Derneği eski genel başkanı Tuncer Kalkay, Moskova'nın Kırım'da yürüttüğü politikalarla içi boşaltılmış ve göstermelik bir Kırım Tatar varlığı oluşturmak istediğini savunmaktadır. Son yıllarda oldukça zorlu süreçlerle karşılaşan Kırım Türklerinin günlük hayatlarını dahi idame ettirmekte zorlandıklarını ve devlet dairelerinde çalışan Kırım Türklerinin Rus yönetimi tarafından büyük oranda işlerinden uzaklaştırıldığını belirten Kalkay, taksicilik ve pazarcılık gibi meslekler üzerinde bir yoğunlaşmanın olduğuna dikkat çekmektedir.

Tuncer Kalkay, Kırım'ın sosyolojisi ve geleceği ile ilgili en önemli endişe kaynağının ise, 2014 sonrasında bölgeye Rusya'dan yerleştirilen nüfus olduğunu belirtmektedir. Mustafa Abdülcemil Kırımoğlu ve *Kırım Ateşi* kitabının yazarı Gönül Şamilkızı'na da atıf yaparak 105.000'den daha fazla olabileceğini belirten Kalkay ancak bu noktada nicelikten çok, bölgeye yerleştirilen insanların kimlik ve niteliklerinin önemli olduğunu söylemektedir. Moskova tarafından Kırım'a yerleştirilen nüfus içerisinde kaybedecek fazla şeyleri olmayan emekli askerlerin fazlalığına dikkat çeken Kalkay, Rusya'nın buradaki temel amacını; halk arasında gerektiği zaman Moskova adına savaşılabilecek potansiyel bir silahlı güç bulundurmak olarak yorumlamaktadır.

DÜNYANIN İŞGALE BAKIŞI

Rusya'nın Kırım'ı işgali konusunda BM'nin 27 Mart 2014 tarihli, 68/262 sayılı Genel Kurul Kararı, dünyanın işgale bakışı ile ilgili önemli ipuçları vermektedir. Kararda, Rusya'nın BM ya-

saları ile Ukrayna Anayasası'nı çiğneyerek Ukrayna'nın toprak bütünlüğüne karşı açık bir ihlal gerçekleştirdiği belirtilmektedir. Oylamada 100 kabul, 11 ret, 58 çekimser oy kulla-

nılmıştır; 24 ülke ise oylamaya katılmamıştır. Oylamada Rusya ile birlikte Suriye, Venezuela, Zimbabve, Belarus, Ermenistan, Bolivya, Küba, Nikaragua, Kuzey Kore ve Sudan ret oyu kullanmıştır.⁴⁷ ABD, AB ülkeleri, Türkiye ve Baltık ülkeleri oylamanın kabulü yönünde uğraş vermiştir.

Rusya Federasyonu ile iyi ilişkilere sahip olan yahut Moskova'dan çekinen devletler ise oylamada ya çekimser kalmış ya da oylamaya katılmamıştır. Ret oyu kullanan Venezuela ve Nikaragua, Rusya'nın bağımsız devletler olarak tanıdığı Abhazy ve Güney Osetya'yı da bağımsız devletler olarak tanıyarak Moskova'nın yanında olduklarını göstermişlerdir. Oylamaya katılıp çekimser oy kullanan Çin ise ne Rusya'yı ne de Batı'yı karşısına almak istemiştir. Özellikle Doğu Türkistan'da etnik bazlı benzer bir süreçle karşılaşma ihtimali, Çin'in Rusya'yı doğrudan desteklemesine engel olmuştur.

Batı'nın Ukrayna'ya yönelik Rus müdahalesi sonrası gösterdiği tavır, bir birlik görüntüsü ortaya koymazken, Moskova için de önemli bir çekince kaynağı oluşturmamıştır. Bu noktada AB, dış politikadaki pek çok konuda olduğu gibi, bu olayda da tam bir uzlaşma içerisinde hareket edememiştir. İngiltere ve başta Polonya olmak üzere diğer Doğu Avrupa ülkeleri Moskova'ya karşı daha sert yaptırımlar uygulanması konusunda ısrar ederken, Fransa ve Almanya gibi birliğin önde gelen ülkeleri, arabuluculuk girişimlerini desteklemiştir. Hâlbuki Rus müdahalesi öncesi Kiev'i AB ve NATO'ya katılımı konusunda en fazla destekleyen başkentler de Paris ve Berlin'dir. Ukrayna'daki pek çok gösteri, Alman ve Fransız STK'lar ve aktivistler üzerinden finanse edilmiştir. Gürcistan'da olduğu gibi AB'nin bu duruşu, Moskova için de ayrı bir cesaret kaynağıdır. Bu durum bir nevi uluslararası sistemde

AB etkisinin giderek kaybolduğunu da gösteren önemli bir detaydır.

Uluslararası kamuoyunun artan tepkisi ve birlik içindeki bazı üyelerin yoğun ısrarları ile AB, Rusya'ya ekonomik yaptırımlar konusunda çeşitli adımlar atmıştır. Özellikle Doğu Ukrayna'daki ayrılıkçılar konusuna Kırım'dan daha fazla tepki göstermişlerdir. O bölgedeki sürecin daha uzun süre devam etmesi ve sıcak çatışmanın yoğunluğu, bu konuda etkili olmuştur. Rusya'dan bazı kişilerin varlıklarını dondurma gibi yaptırımları harekete geçiren AB, Donbas bölgesindeki ayrılıkçılara ve şirketlere yönelik de yaptırım kararları uygulamıştır.⁴⁸

Nitekim daha ziyade ekonomik düzeyde kalan bu yaptırımlar Kırım'daki işgalin sonlandırılması konusunda başarılı olamamıştır. Kaldı ki Rusya'ya ciddi bir enerji bağımlılığı olan Avrupa ülkelerinin bu yaptırımlarının da sözde kaldığı ortadadır. Yine de kamuoyunun baskısı ile AB, Ukrayna'yı istikrarsızlaştırdığı söylemiyle Rusya'ya uyguladığı yaptırımları Eylül 2019'da altı ay süre ile -15 Mart 2020'ye kadar- uzatma kararı almıştır. Son verilere göre mal varlığı dondurulan ve seyahat yasağı uygulanan kişi sayısı 170, şirket sayısı ise 44'tür. Ayrıca AB'nin 28 üyesi de Rusya'ya silah satışı yapmamaktadır. Rus kamu bankaları Avrupa'da finans sektöründen dışlanmakta ve Rusya'nın petrol ve doğal gaz sektöründe kullandığı bazı teknolojilerin AB ülkelerinden alınması da kısıtlanmaktadır.⁴⁹

Ukrayna'daki istikrarsızlık Minsk görüşmeleri ile sonlandırılmaya çalışılmıştır. Rus işgali karşısında etkisiz bir tavır takınan Fransa ve Almanya, Minsk görüşmelerinde elde ettikleri sandalye ile belki de amaçlarına ulaşmıştır. Ancak tüm bu yaşananlar, AB'nin geleceğinin ve inandırıcılığının da sorgulanmasına yol açmıştır. Nitekim İngiltere'nin birlikten çe-

Uluslararası kamuoyunun artan tepkisi ve birlik içindeki bazı üyelerin yoğun ısrarları ile AB, Rusya'ya ekonomik yaptırımlar konusunda çeşitli adımlar atmıştır.

ABD
öncülüğündeki
Batı'nın
Rusya'ya
yaptırımlar
konusundaki ilk
ve en önemli
kararlarından
biri, Mart
2014'te G-8
topluluğunda
Rusya'nın
üyeliğini askıya
almak olmuştur.

kilme kararında, Almanya ve Fransa'nın Ukrayna krizindeki bu tutarsız tavrı da etkili olmuştur.

ABD öncülüğündeki Batı'nın Rusya'ya yaptırımlar konusundaki ilk ve en önemli kararlarından biri, Mart 2014'te G-8 topluluğunda Rusya'nın üyeliğini askıya almak olmuştur. Bunun yanında ABD, 2014 Temmuz'unda Rusya'ya sağlanan ihracat kredisini de askıya aldığı açıklamıştır. Bölgedeki gelişmeleri takip eden kesimler bu durumu Rus ekonomisi için önemli bir kayıp olarak değerlendirmiştir. Putin'in çevresindeki iş adamlarını da hedef alan kararlar, bu kişilerin mal varlıklarının dondurulmasını ve ABD'ye girişlerinin yasaklanmasını da kapsamaktadır. Ayrıca Moskova'nın petrol, finans, teknoloji ve silah sektörlerinin ABD'deki varlıkları dondurulmuş ve yeni girişimleri de kısıtlanmıştır.⁵⁰

Dönemin ABD Başkanı Barack Obama, Aralık 2016'da 35 Rus diplomatı sınır dışı ederken, Rus hükümetine ait iki diplomatik binayı da kapatma kararı almıştır. Donald Trump döneminde ise Rusya'nın demir yolu, gemicilik, metal ve madencilik gibi önemli sektörleri hedef alınmıştır. Ayrıca bu dönemde çıkarılan yasa ile Rusya'daki petrol şirketleriyle iş yapan yabancı şirketlere de kısıtlamalar getirilmiştir.⁵¹ Bu karar, ABD ile AB arasında, özellikle Almanya ve Fransa ile önemli bir ayrılık yaşanmasına yol açmıştır. Bu devletlerin süreç içerisinde Rusya ile olan ilişkileri ABD'nin tepkisini çekerken, Avrupalı şirketler de ABD'de çıkan söz konusu yasa sebebiyle zarar göreceklərini açıklamışlardır. Bu noktada bilhassa Kuzey Akım Projesi,⁵² ABD-AB ilişkilerine ciddi zarar vermektedir.

2017 yılında tüm kapasitenin kullanılabilirdiği açıklanan Kuzey Akım Projesi'ne paralel olarak, 2018 yı-

linda Kuzey Akım 2 doğal gaz boru hattının hazırlıkları başlatılmıştır. Rusya'nın Narva ve Almanya'nın Greifward şehirleri arasında kurulacak hattın inşasına 2018 Mayıs'ında başlanmıştır. Boru hattının 2019 yılı sonunda tamamlanması planlanmaktadır. İlk gibi yıllık 55 milyar metreküp nakil kapasitesi olması planlanan projeye ABD, Ukrayna, Polonya ve Baltık ülkeleri tepki göstermektedir. Ukrayna'yı pas geçerek Avrupa'ya ihraç edilecek Rus doğal gazı projesine karşı ABD, projede çalışan Avrupalı şirketlere yaptırım uyarısında bulunmuştur.

İlk projeye de karşı olan ABD, özellikle kendi kaya gazını Rus doğal gazına alternatif olarak Avrupa'ya satmayı planlamış ancak maliyetler nedeniyle Avrupa ülkeleri bu projeye günümüze kadar olumlu yaklaşmamıştır. Bu noktada Kuzey Akım 2 projesinin de önceki ortaklarla yapılması planlanırken, ABD ve bazı AB ülkelerinin tepkileri nedeniyle konsorsiyum kurulamamış ve projenin tamamının Rus *Gazprom*'a ait olması kararlaştırılmıştır. Ancak yine de İngiltere-Hollanda ortaklığındaki *Shell*, Avusturyalı *OMV* enerji şirketi ve Alman bankaları projeye finansal açıdan destek vereceklerini açıklamıştır. Bu noktada sadece Fransa, ilkinden farklı olarak Kuzey Akım 2'ye karşı olduğunu belirterek Almanya'yı eleştirmiştir.⁵³

Rus dış politikası üzerine çalışmalarını yürüten Okan Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi Habibe Özdal da Almanya'nın Rusya ile özellikle enerji alanındaki ilişkilerde, diğer AB üyesi ülkelerden farklılaştığını belirtmektedir. Kırım'ın işgalinin Rusya ile AB ilişkilerini her alanda etkilediğini ifade eden Özdal, geçen süre zarfında krizin etkilerinin hafiflemeye başladığına dikkat çekmektedir. Ener-

jinin Rusya ile AB arasında büyük bir önem arz ettiğini belirten Öz- dal, yine de bu durumun AB üye-

si devletler tarafından Kırım'ın iş- galini tanımaya kadar gitmeyece- ğini savunmaktadır.

KIRIM'IN İŞGALİ KONUSUNDA

TÜRKİYE'NİN TUTUMU

Ukrayna'nın bağımsızlığı ile birlikte Türkiye-Ukrayna ilişkilerinde önem- li ilerlemeler kaydedilmiştir. İki ülke ilişkilerinin geliştirilmesi, hem Türkiye hem de Ukrayna için oldukça strate- jik değerdedir. Karadeniz'e kıyıdaş ol- mak ikili ilişkilerin en belirleyici fak- törlerinden biri olarak öne çıkarken, Ukrayna'da yaşayan Kırım Türkleri, Ahıska Türkleri ve Gök Oğuz Türkle- ri de iki ülke ilişkilerinde çok önemli bir bağı temsil etmektedirler.

Türkiye'nin bu ülkedeki soydaşla- rı, ikili ilişkileri derinleştirirken Anka- ra'nın başta Kırım olmak üzere Uk- rayna'daki gelişmelere ilgisiz kalma- sını da zorlaştırmaktadır. Nitekim ol- dukça yüksek bir potansiyele sahip olan Türkiye-Ukrayna ilişkileri, Uk- rayna krizinin başlamasıyla birlikte, özellikle de Rusya'nın Kırım'ı işgal etmesinden sonra, önemli bir ivme kazanmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti, bu süreçte Ukrayna'nın toprak bütünlüğüne say- gı duyulması gerektiğini belirtirken, Kırım Türklerinin haklarını en önemli konu olarak belirlemiş ve argüman- larını da soydaşları üzerinden yü- rütmüştür. Bu süreçte dönemin Kı- rım Tatar Millî Meclisi Başkanı Mus- tafa Abdülcemil Kırımoğlu Türkiye'ye pek çok ziyarette bulunmuş ve döne- min Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün elinden "Cumhuriyet Nişanı" almıştır.

Protesto ve sokak olaylarının şid- detlenmesi üzerine Batı ve Rusya'nın sergilediği sert tavrın aksine tarafları uzlaşmaya davet eden Ankara, Ukra- yna'daki krizi başından itibaren dikkat- le takip ederek ihtiyatlı ancak aktif

bir politika yürütmüştür. Ukrayna'nın toprak bütünlüğüne saygı duyulması gerektiğini her fırsatta belirten Tür- kiye, diplomasinin gereği olarak bü- tün taraflarla görüşüp bir uzlaşma im- kânı aramıştır.

Ukrayna krizinin başından itiba- ren Türkiye'nin izlediği politika, kla- sik Soğuk Savaş mantığından olduk- ça farklıdır. Süreç içerisinde Batı'nın politikalarını takip etmekten ziyade, kendi argümanlarını ortaya koyan ve bunları gerçekleştirmeye çalışan bir Türk dış politikası söz konusu olmuştur. Kırım Türklerine desteğini her fırsatta dile getiren ve Ukrayna'nın toprak bütünlüğüne önem veren Tür- kiye, siyasi konularda birçok anlaş- mazlık yaşasa da Rusya'ya uygula- nan ekonomik yaptırımlara da katıl- mamıştır. Ancak 2015'te Rusya'nın Suriye krizine giderek angaje olma- sı ve saldırgan tutumunu arttırması üzerine Türkiye ve Ukrayna arasın- daki ilişkiler, stratejik bir müttefik-liğe dönüşmüştür.

Türkiye'nin 24 Kasım 2015'te hava sahasını ihlal eden SU-24 tipi Rus savaş uçağını düşürmesi, Ankara ve Moskova arasında ciddi bir krize yol açmıştır. Yaşananlar Ukrayna'da oldukça ses getirirken, dönemin Uk- rayna Başbakanı Arseniy Yatsenyuk ve Ukrayna Millî Güvenlik ve Savun- ma Konseyi Başkanı Aleksandr Tur- çinov, olayın hemen ardından Tür- kiye'ye desteklerini iletmıştır. Yine Ukrayna Parlamentosu'ndan iki mil- letvekili, Türkiye'ye karşı memnuni- yetlerini, Türkiye Büyükelçiliği giri- şine yıldız takarak göstermiştir. Uk-

Türkiye-Ukrayna ilişkileri, Ukrayna krizinin başlamasıyla birlikte, özellikle de Rusya'nın Kırım'ı işgal etmesinden sonra, önemli bir ivme kazanmıştır.

Ankara ve Kiev;
BM, Avrupa
Konseyi ve AGİT
gibi uluslararası
kuruluşlarda
birbirlerinin
politikalarını
desteklerken, son
yıllarda güvenlik
konularında da
önemli ilerlemeler
kaydetmektedirler.

rayna'dan Türkiye'ye verilen destek, devlet makamlarıyla sınırlı kalmamış, kamuoyu da bu konuda oldukça etkin hareket etmiştir.

Türk Hava Kuvvetleri için hazırlanan ve kısa sürede 1 milyondan fazla izlenen bir video, Ukrayna halkının Türkiye'ye artan sempatisini sosyal platformlara taşımıştır. Ayrıca Ukrayna'nın İsveç'te düzenlenen 61. Eurovision şarkı yarışmasına Kırım Türklerinin 1944'te yaşadığı sürgünü konu alan bir şarkı ile katılması, Türkiye ve Ukrayna halkları arasındaki yakınlaşmayı daha da arttırmıştır. Türkiye'nin kendi sınır güvenliğini korumak adına her türlü önlemi alabileceğini göstermesi, Ukrayna'dan Türkiye'ye verilen bu desteğin temel sebebi olmuştur.

Türkiye-Ukrayna ilişkilerine büyük katkıları sunan Ukrayna Fahri Konsolosu Görkem Şehsuvar, Kırım

Türklerinin 75 yıl aradan sonra yeniden anavatanlarından koparılmasıyla sonuçlanan Rusya'nın Kırım işgalinin Türkiye tarafından tanınmadığının ve gelecekte de tanınmayacağına altını çizmektedir. Türkiye'de milyonlarca Kırım Tatar kökenli vatandaşın yaşadığını ve bu insanların yarımada'daki gelişmeleri yakından takip ettiklerini hatırlatan Şehsuvar, Ankara'nın bu konudaki tutumunu "ilke meselesi" olarak değerlendirmektedir.

Bu anlamda Türkiye'nin önceliği olan Kırım Türklerinin hak ve menfaatlerinin korunması adına gerek Kırım Türklerinin liderleri gerekse de Ukrayna makamlarıyla temas hâlinde olduklarını belirten Şehsuvar, BM başta olmak üzere bütün uluslararası kuruluşlarda Kırım Türklerinin seslerini duyurmaları için aracı olduklarını dile getirmektedir.

ANKARA VE KİEV ARASINDA STRATEJİK ORTAKLIK

➤ Türkiye ve Ukrayna arasında düzenlenen Türkiye-Ukrayna Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi (YDSK) toplantılarının ilki 2011 yılında Ankara'da düzenlenmiştir. 2012 ve 2013 yıllarında da gerçekleştirilen toplantılar, 2014 ve 2015 yıllarında Ukrayna'nın içinde bulunduğu kriz ortamından dolayı yapılamamıştır. 2016 yılında gerçekleştirilen toplantıda Ukrayna Cumhurbaşkanı Poroşenko, Türkiye ile Ukrayna ilişkilerinin geçmişte hiç olmadığı kadar iyi bir seviyeye ulaştığını söyleyerek, "Türkiye ile stratejik ortağız" ifadesini kullanmıştır. Turçinov ise Türkiye ve Ukrayna arasındaki stratejik ortaklığın kilit noktasının askerî iş birliği olduğunu ifade etmiştir. Nitekim ilerleyen süreçte taraflar zırhlı araç, insansız hava araçları, tank ve füze üretimi

gibi konularda ortak projeler yapmak üzere anlaşmıştır.

Kiev ve Ankara arasında bir diğer önemli iş birliği alanı ise turizmdir. 2012 yılında vizesiz seyahat dönemi uygulamaya koyan iki ülke, 2017 yılı itibarıyla da pasaportsuz seyahat uygulamasına geçmiştir. 2014'ten bu yana Ukrayna'dan Türkiye'ye gelen turist sayısı 1 milyonun üzerindedir ve sayı her geçen yıl daha da artmaktadır. Kimlik kartlarıyla ülkelere ziyaret edilebiliyor olması, ikili iş birliğinin geldiği noktayı göstermesi açısından oldukça değerlidir.

Türkiye ve Ukrayna arasındaki ticaret hacmi son yıllarda 5 milyar dolar civarında kalmış gözükmektedir. Yüzlerce Türk firması Ukrayna'da faaliyet hâlinde olsa da Ukrayna'nın içinde bulunduğu kriz, var

olan potansiyele tam olarak ulaşılmasını engellemektedir. Ancak ekonomi konusunda son dönemde atılan adımlar, yakın zamanda ticaret hacminin katlanacağı beklentisine sebep olmaktadır.

Ankara ve Kiev; BM, Avrupa Konseyi ve AGİT gibi uluslararası kuruluşlarda birbirlerinin politikalarını desteklerken, son yıllarda güvenlik konularında da önemli ilerlemeler kaydetmektedirler. NATO-Ukrayna Komisyonu, BLACKSEAFOR ve Karadeniz Uyum Harekâtı, askerî ilişkilerdeki ilk denemeler olarak göze çarparken, savunma sanayiinde yapılan iş birliği de ciddi boyutlara ulaşmış durumdadır.

Türkiye'nin son yıllarda savunma sanayii ile ilgili teknoloji transferi beklentisi, NATO ülkeleri nezdinde karşılanmamıştır. Farklı alternatifler arayan Ankara, bu konuda Sovyetler Birliği'nin savunma sanayii mirasına sahip olan Ukrayna ile ortak üretim ve teknoloji transferi konusunda ciddi bir ilerleme kaydetmiştir.

Rusya'nın Kırım'ı işgalinin ardından Ankara ve Kiev, 2014 yılında savunma sanayii alanında birçok ortak projeyi gerçekleştirebilmek hedefiyle anlaşmıştır. Bu süreçte savaş uçakları, füze sistemleri, uçak motoru, insansız hava aracı, radar üretimi, zırhlı araç ve uzay çalışmaları gibi pek çok alanda ortak üretim kararı alınmıştır.

İki ülkenin savunma sanayii alanındaki hedeflerinin birbirinin tamamlayıcısı olması da alınan kararlarda etkili olmuştur. Nitekim Türkiye'nin son yıllarda önemli ilerlemeler kaydettiği savunma sanayii hamlesi, teknoloji transferlerini ve belki de pazar arayışını gündeme getirirken, teknoloji transferi konusunda NATO müttefikleri Ankara'nın beklentilerini karşılamamıştır. Kiev ise Sovyetler Birliği'nden miras olarak hem savunma sanayii alanında önemli bir bil-

gi birikimine hem de çok sayıda savunma şirketine sahiptir. Bu noktada savunma sanayii sektörünü geliştirmeye çalışan Türkiye ile silahlı kuvvetlerini güçlendirmeye çalışan Ukrayna, birbirleri için değerli birer ortak hâline gelmiştir.

2015 yılında Türk ve Ukraynalı askerî sanayi şirket temsilcileri Ankara'da bir araya gelirken, Ankara Kiev'e yaklaşık 1 milyon dolarlık askerî mühimmat sağlamıştır. 2016 yılına gelindiğinde ise, iki ülke arasında savunma sanayii alanında stratejik iş birliği anlaşması imzalanmıştır. Ardından Türkiye, Ukrayna Silahlı Kuvvetleri'ne değeri 4 milyon doları bulan askerî mühimmat ve ekipman göndermiştir.

Temmuz 2018'de, iki ülke arasında devam eden savunma sanayii alanındaki çalışmalara hız kazandırmak amacıyla 1. Türkiye-Ukrayna Savunma Sanayii İşbirliği toplantısı gerçekleştirilmiştir. Toplantıdaki en önemli gelişme ise, Ukrayna devlet savunma sanayi işletmesi *Ukroboronprom* ile Türk *Aselsan* şirketi arasında imzalanan iş birliği protokolü olmuştur. İlerleyen süreçte *Aselsan* Ukrayna ordusuna haberleşme için ileri teknoloji telsiz te-

Rusya'nın Kırım'ı işgalinin ardından Ankara ve Kiev, 2014 yılında savunma sanayii alanında birçok ortak projeyi gerçekleştirebilmek hedefiyle anlaşmıştır.

dariki gerçekleştirirken, telsizler için Ukrayna'da ortak üretim yapılacağı da açıklanmıştır. 2000'li yılların ortalarından itibaren savuna sanayiinde yerli üretim çalışmalarına hız veren Türkiye'nin kısa sürede ihracatçı konuma gelmesi de bu noktada ciddi bir başarı örneğidir.

Dönemin Ukrayna Cumhurbaşkanı Poroşenko, Ukrayna ordusunu NATO standartlarında modern araçlarla silahlandırmaya çalıştığını ifade ederken, NATO'nun en büyük ikinci ordusuna sahip olan ve Karadeniz'e kıyısı

bulunan Türkiye'nin oldukça önemli bir ortak olduğunu da pek çok defa dile getirmiştir.

Ukraynalı yetkililer, Ocak 2019'da, Baykar tarafından üretilen Bayraktar TB2 İnsansız Hava Aracı (İHA) için satın alma anlaşması imzaladıklarını duyurmuştur. Anlaşma kapsamında Baykar'ın bir yıl içinde altı adet Bayraktar TB2'yi Ukrayna ordusuna teslim edeceği belirtilmiş, Ekim 2019 itibarıyla da tüm teslimatın gerçekleştirildiği açıklanmıştır. İHA'lar ile birlikte üç yer kontrol istasyon sistemi ve ekipmanları da Ukrayna ordusunun hizmetine sunulmuştur.

Bu konuda Ukrayna Fahri Konso- losu Görkem Şehsuvar, Ukrayna'nın Karadeniz üzerinden Türkiye'nin komşusu olduğunu belirtirken, ikili ilişkilerin stratejik ortaklık seviyesine geldiğini ifade etmektedir. Her alanda gelişen ve derinleşen ilişkilere Ankara'nın büyük önem verdiğini dile getiren Şehsuvar, Başkan Zelenskiy'nin göreve gelmesinin ardından bölgede ilk ziyaret ettiği ülkenin Türkiye olduğunun altını çizmektedir.

İKİLİ İLİŞKİLERDE

RUSYA FAKTÖRÜ

Türkiye'nin Karadeniz'de Kiev ile geliştireceği stratejik müttefiklik, Rusya'nın Şam üzerinden Türkiye'nin güneyinde oluşturduğu tehdidi kırma ve manevra alanını daraltma potansiyeli taşımaktadır.

➤ Türkiye ve Ukrayna arasındaki ilişkilerin gelişiminde her iki ülkenin Rusya ile yaşadığı problemlerin etkili olduğunu söylemek mümkündür. Özellikle 2015 yılından itibaren Suriye krizi başta olmak üzere, bölgesel konularda Türkiye'nin çıkarlarını doğrudan etkileyen sorunlarda Rusya'nın aktif rolü, uzun süre Ankara ve Moskova ilişkilerini gerginleştirmiştir.

Türk-Rus ilişkilerinde normalleşme sürecine girilip, özellikle Suriye'de belirli bir iş birliği sağlanmış olsa da iki ülkenin Kafkasya, Orta-doğu ve Karadeniz'deki krizlere dair

görüş ayrılıkları ve çıkar çatışmaları devam etmektedir. Bu noktada Ukrayna ve Suriye'nin Türkiye'nin güney ve kuzey uçları olduğu düşünüldüğünde, Ankara-Kiev ilişkilerinin jeopolitik önemi daha fazla ortaya çıkmaktadır. Her ne kadar Türkiye ve Rusya, Batı'ya karşı belirli alanlarda iş birliği içinde olsalar da (Ekim 2019'da Ankara'nın uzun yıllardır talep ettiği güvenli bölge konusunda belirli bir mutabakat sağlanmıştır.) Moskova'nın Suriye üzerinden Türkiye'nin güneyinde kurduğu etkinlik, uzun vadede Ankara için bir tehdit oluşturmaktadır. Bu çerçe-

vede Türkiye'nin Karadeniz'de Kiev ile geliştireceği stratejik müttefiklik, Rusya'nın Şam üzerinden Türkiye'nin güneyinde oluşturduğu tehdidi kırma ve manevra alanını daraltma potansiyeli taşımaktadır.

ye'nin güneyinde oluşturduğu tehdidi kırma ve manevra alanını daraltma potansiyeli taşımaktadır.

UKRAYNA'DA YENİ DÖNEM VE ZELENSKİY LİDERLİĞİ

Ukrayna'da 21 Nisan 2019'da gerçekleştirilen başkanlık seçimlerini, daha önce hiçbir siyasi tecrübesi bulunmayan Volodimir Zelenskiy tüm oyların %73'ünü alarak kazanmıştır. Ülkede oldukça popüler bir televizyon dizisi olan *Halkın Hizmetçisi*'nde (*Servant of People*) cumhurbaşkanı rolünü canlandıran Zelenskiy, seçim sürecini de klasik mitinglerden ziyade sosyal medya ve *stand-up* gösterileri ile yürütmüştür.⁵⁴

2014 yılında Yanukoviç sonrası iktidara gelen Petro Poroşenko ise, Ukrayna milliyetçiliğini öne çıkaran söylemleri ve Putin Rusyası'na karşı yaklaşımıyla halkın oylarına talip olmuştur. Özellikle Kırım'ın Ukrayna'nın bir parçası olduğu ve geri alınacağına dair açıklamaları, Karadeniz ve Kerç Boğazı'nda Moskova karşıtı tutumu ve Doğu Ukrayna'da ayrılıkçılara karşı savaşı devam ettirmesi, Ukrayna milliyetçileri ve Rus karşıtları tarafından desteklenmiştir. Poroşenko bu desteği artırabilmek adına Rus kimliğinden tamamen bağımsız bir Ukrayna kimliği oluşturulmasında oldukça önemli bir yer tutacak olan Ukrayna Kilisesi'nin Rus Kilisesi'nden bağımsızlığını kazanma sürecini de seçim öncesi dönemde başarıyla yürütmüştür.

Poroşenko'nun Moskova karşıtı siyaseti desteklense de Ukrayna halkı için daha öncelikli sorunlar söz konusu olduğundan, seçim sonuçları istediği gibi olmamıştır. İş dünyasında önemli bir konumda bulunan Poroşenko, başkanlık dönemi boyunca bu pozisyonunu korumuş, hatta halk

yoksullaşırken ona ait şirketlerin zenginleşmeye devam ettiğine dair iddialar ve ülkedeki yolsuzlukların önlenememesi gibi gerçekler, Poroşenko'nun seçim sürecine yön vermiştir.

Ukrayna dış politika, güvenlik ve ekonomi alanlarında oldukça ciddi problemlere sahip bir ülkedir. Özellikle Doğu Ukrayna'da ayrılıkçılara karşı devam eden savaş hem ülke güvenliğine hem de ekonomiye büyük zarar vermektedir. Tecrübesiz bir siyasetçi olan Zelenskiy'nin ise dış politikada net bir gündemi bulunmamaktadır. Zelenskiy bu tecrübe eksikliğini danışmanlar ve bürokratlar yoluyla kapatmaya çalışmaktadır.

Onu iktidara getiren temel vaatleri; siyaseti temizlemek, yolsuzlukla mücadele ve oligarkların Ukrayna üzerindeki etkisini sona erdireceğine dair sözleri olmuştur. Buna rağmen oldukça tartışmalı bir isim olan Ukrayna Yahudisi milyarder Ihor Kolomoyskiy'nin Zelenskiy'nin kampanyasının arkasında olduğu iddiaları, sürekli olarak gündemde kalmış ve önemli bir endişe kaynağı olmayı sürdürmüştür.

Başkan seçildikten sonra Ukrayna dış politikasında radikal değişimler olmasa da Zelenskiy'nin özellikle Doğu Ukrayna konusunda daha ılımlı bir tavır izlediğinden bahsedilebilir. Çatışmadan ziyade Moskova ve bölgedeki ayrılıkçılarla görüşmeyi savunan Zelenskiy, bu söylemi dolayısıyla pek çok Ukraynalı milliyetçi tarafından protesto edilmiştir. Kırım'ın geri alınması konusunda da Zelenskiy tarafından aktif bir söylem şimdiye kadar dile getirilmemiştir.

Ukrayna'da 21 Nisan 2019'da gerçekleştirilen başkanlık seçimlerini, daha önce hiçbir siyasi tecrübesi bulunmayan Volodimir Zelenskiy tüm oyların %73'ünü alarak kazanmıştır.

SONUÇ

Kırım ve Donbas'taki krizlerin yanı sıra Ukrayna, yakın dönemde iç ve dış politikada önemli gelişmeler yaşayacaktır. Bunların başında da Kuzey Akım-2 projesi ile bağlantılı olan enerji konusu gelmektedir. Rusya, projeyi planladığı gibi 2019 yılının sonunda tamamlayamamış ve doğal gaz alanında Ukrayna'yı devre dışı bırakamamıştır. Moskova adına işler yolunda gitseydi Ukrayna hem önemli bir gelir kaynağını kaybedecek hem de Kiev'in Batı bloğu için taşıdığı stratejik önem azalacaktı. Rusya için ise tam tersine, ABD ile özellikle Almanya'yı karşı karşıya getirebilecek şekilde, pek çok Avrupa ülkesi ile daha fazla iş birliği imkânı doğacaktı.

Rusya ile Ukrayna arasındaki doğal gaz transit sözleşmesinin⁵⁵ 2019 yılı sonunda bitecek olması, tüm bu süreci açıklayan önemli bir detaydır. Bundan dolayı ABD, Kuzey Akım-2 projesinin ortaklarına uyguladığı yaptırımlarla projenin zamanında bitmesini engellemeye çalışmıştır. Bu noktada Rusya, Avrupalı devletlerle doğal gaz sevkiyatı konusunda sorun yaşamamak için Ukrayna ile yeniden masaya oturmak zorunda kalacaktır. Böyle bir durumda da hem ABD'yi hem de Kuzey Akım-2'ye karşı olan ülkeleri arkasına alan Kiev, Moskova'ya göre masaya çok daha güçlü oturacaktır. Rusya kısa vadeli bir anlaşmayı gündeme getirmeye başlarken, Ukrayna çok daha uzun vadeli bir sözleşme talep etmektedir.

Enerjinin yanında ABD'de Başkan Donald Trump'ın azil sürecini tetikleyen telefon skandalı, Ukrayna'da Başkan Zelenskiy'i de oldukça zor bir duruma sokmuştur. ABD istihbaratından bir yetkili, 25 Temmuz 2019'da Zelenskiy ile Donald Trump'ın gerçekleştirdiği telefon görüşmesinin kanunlara ve devlet geleneklerine uygun olmadığını

gündeme taşıırken, bu durum iki ülkede de büyük etki yaratmıştır. Ukrayna milliyetçilerinin tepkisini çeken görüşme, "Zelenskiy ABD desteğini alabilmek için her türlü tavizi verebilir" yorumlarını da beraberinde getirmiştir.

Ancak hem Zelenskiy hükümetini hem de genel olarak Ukrayna siyasetini etkileyecek en önemli gelişmeler Doğu Ukrayna'da yaşanacaktır. 1 Ekim 2019'da Minsk'te bir araya gelen Donbas Temas Grubu, "Steinmeir Formülü" olarak isimlendirilen plan konusunda mutabakata varmıştır. Plan çerçevesinde Ukrayna'nın Donetsk ve Lugansk şehirlerinde -Kiev'in kontrolünde bulunmayan kısımlarında- AGİT'in tanıdığı adil seçimlerin yapılması ve bunun ardından Ukrayna'nın bu bölgelere "özel statü" vermesi amaçlanmaktadır. Zelenskiy'nin planı desteklediğini açıklaması ve Doğu Ukrayna'nın bazı bölgelerinden asker çekeceğini belirtmesi ise Kharkiv'de başlayıp Kiev ve diğer şehirlere yayılan protestolara yol açmıştır. Protestocular özel statüyü kapitülasyon olarak değerlendirirken, gerçekten de sürecin özerkliğe doğru gitmesi muhtemel bir sonuç olarak görünmektedir.

Zelenskiy'nin Doğu Ukrayna konusunda ciddi tavizler vermesinin kendisine göre pek çok nedeni bulunmaktadır. Herşeyden önce Donbas'taki savaşı sürdürmek, Kiev için oldukça maliyetlidir. Savaşın yol açtığı istikrarsızlık sebebiyle ülke, yabancı yatırımcıları çekmekte zorlanmaktadır. Almanya ve Fransa'nın Moskova ile hem enerji hem de ticaret alanında geliştirdikleri iş birliği, Ukrayna'ya savaşın başından itibaren verdikleri ekonomik ve diplomatik desteğin azalmasına sebep olmaktadır.

Bununla birlikte Donbas'ta yaklaşık 40.000 kişilik bir ayrılıkçı milis gücü bulunmaktadır. Kiev yönetimi bunla-

Almanya ve Fransa'nın Moskova ile hem enerji hem de ticaret alanında geliştirdikleri iş birliği, Ukrayna'ya savaşın başından itibaren verdikleri ekonomik ve diplomatik desteğin azalmasına sebep olmaktadır.

rın Rusya'ya dönmelerini istese de Moskova, barış görüşmelerinin ardından bu milislerin Donbas'taki polis ve sınır muhafızlarına dönüştürülmesi konusunda ısrar etmektedir. Bu gerçekleştirildiği takdirde, Moskova'nın Ukrayan'da kolayca kontrol edebileceği bir güç (kimilerine göre bir Truva Atı) yaratılmış olacaktır.

Moskova açısında ise Kırım, müzakereye kapalı bir konu olarak görülmektedir. Rusya bu süreçte sadece Doğu Ukrayna'yı gündeme getirmekte ve bu konuda da Kiev ile Donetsk Halk Cumhuriyeti ve Lugansk Halk Cumhuriyeti'ni doğrudan müzakere masasına oturtmaya çalışmaktadır. Konu ile ilgili olarak Habibe Özdal da Rusya'nın Kırım yahut Donbas politikalarında değişikliğe gitmesi için bunu zorunlu kılacak gelişmelerin yaşanması gerektiğini belirtmektedir. Moskova'nın özellikle Kırım konusunda bir geri adım atmasının çok mümkün olmadığını söyleyen Özdal, Donbas'a yönelik politikanın ise; "dondurulmuş çatışma" olarak devam ettirelebileceğini veya "aşamalı siyasi çözüm" gibi bir tercihte bulunulabileceğini belirtmektedir. Bu noktada Ukrayna'daki siyasi atmosfer Moskova'nın tutumunu belirlemesinde etkin bir rol oynayacaktır.

Zelenskiy şimdiye kadar Rusya ile barışmak yahut normalleşmek adına her yolu deneyebileceğinin önemli sinyallerini vermiştir. Bu konudaki temel motivasyonunu ise ekonomi olarak sunmaktadır. Ukrayna'nın genç başkanı, Moskova'ya karşı daha fazla ödün vermeye hazır olsa da askerî birlikleri Doğu Ukrayna'dan çekmek, yakın gelecekte Kiev adına büyük bir felakete yol açabilir. Zira bu durum şimdiden Ukrayna'daki milliyetçi grupları daha güçlü hâle getirmeye başlamıştır.

Seçim döneminde İhor Kolomoyski ile adı anılmasının ardından hem

Trump ile yaşadığı telefon skandalı hem de Moskova'ya karşı verdiği önemli tavizler, Zelenskiy'e olan güveni büyük ölçüde azaltmıştır. Hasılı ülkede Turuncu Devrim (2004) yahut Euromaidan Olayları (2013) benzeri yeni bir protesto dalgası ihtimali kuvvet kazanmaktadır.

Ukrayna'nın siyasi dinamikleri yanında, Kırım ve buna bağlı olarak Kırım Tatar Türkleri meselesi, çok daha hassas bir konudur. Ekonomik yaptırımlar, siyasi ve diplomatik açıklamalara rağmen Rusya, Kırım'ı işgalinden kısa vadede vazgeçmeyeceğini göstermiştir; hatta Ukrayna krizi ile ilgili yaptığı görüşmelerde, Kırım'ı müzakere konusu bile yapmamaya çalışmaktadır. Rusya'nın -gerçekleştirdiği işgal bir yana- yarımada'daki Kırım Tatar Türklerine yönelik insan hakkı ihlalleri, asimilasyon politikaları, Türk-İslam medeniyetine ait tarihî eserleri tahrip etmesi, 1783'ten itibaren bölgenin demografisini altüst etmesi ve benzeri uygulamaları, modern uluslararası toplum açısından kabul edilemez bir durumdur.

Kırım Türklerinin önemli bir kısmı anavatanlarından uzakta, diasporada yaşamaktadır ancak efsanevi lider Mustafa Abdülcemil Kırımoğlu önderliğinde, hak ve hukuk arayışları devam etmektedir. Birçok ülkede güçlü diasporalara sahip olan Kırım Tatarları, kurdukları vakıf, dernek ve sivil toplum kuruluşları ile hem seslerini duyurmakta hem de kendi aralarındaki birliği korumaktadır.

En önemlisi ise, 1783'ten itibaren sürgün hayatı yaşayan Kırım Tatar Türklerinin geçmişte olduğu gibi bugün de Kırım'ın Rusların elinden alınacağına ve anavatanlarına döneceklerine dair umutlarını yitirmemiş olmalarıdır. Türk-İslam dünyasına onlarca âlim kazandıran bu kadim halk, Anka kuşu gibi küllerinden yeniden doğacaktır.

SONNOTLAR

- ¹ M. Akif Kireççi ve Selim Tezcan, *Kırım'ın Kısa Tarihi*, Ankara, Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi, 2015, s. 12-13.
- ² Halil İnalçık, "Struggle for East-European Empire: 1400-1700 The Crimean Khanate, Ottomans and Rise of the Russian Empire", *The Turkish Yearbook*, Cilt XXI, s. 2-3.
- ³ Giray Saynur Altuğ, "Hanlık Döneminde Kırım", Oktay Aslanapa (der.), *Yeni Türkiye Yayınları*, Ankara, 2003, s. 110-116.
- ⁴ Namık Kemal Bayar, "Rusya Federasyonu'nda Dil Soykırımı", *Emel Dergisi*, Sayı 268, Temmuz 2019, s. 7.
- ⁵ Hayati Bice, *Kafkasya'dan Anadolu'ya Göçler*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1991, s. 44.
- ⁶ Müstecip Ülküsal, *Kırım Türk-Tatarları (Dünü-Bugünü-Yarını)*, Baha Matbaası, 1980, s. 133-135.
- ⁷ Gönül Şamilkızı, *Kırım Ateşi: Bir İşgalin Anatomisi*, İstanbul: Ötüken Yayınları, 2017, s. 16.
- ⁸ Hakan Kırımlı, "Kırım", *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 25, s. 458.
- ⁹ Karina Korostelina, "Crimean Tatars form Mass Deportation to Hardships in Occupied Crimea", *Genocide Studies and Prevention: An International Journal*, Cilt 9, No. 1, 2015, s. 40-41.
- ¹⁰ Kemal Özcan, *Vatana Dönüş: Kırım Türklerinin Sürgünü ve Milli Mücadele Hareketi (1944-1991)*, İstanbul: Tarih ve Tabiat Vakfı, s. 223-225.
- ¹¹ Tim Marshall, *Coğrafya Mahkûmları: Dünyanın Kaderini Değiştiren On Harita*, İstanbul: Epsilon, s. 7-8.
- ¹² Burak Çalışkan, *Karadeniz'de Değişen Güç Dengeleri ve Türkiye-Rusya İlişkileri*, İNSAMER: İstanbul, s. 1.
- ¹³ Aleksandr Dugin, *Rus Jeopolitiği: Avrasya-cı Yaklaşım*, (Çev. Vügar İmanov), İstanbul: Küre Yayınları, s. 206.
- ¹⁴ Fulya Ereker ve Utku Özer, "Onyedinci Yüzyıldan Günümüze Rusya'nın Karadeniz Politikası", Sezgin Kaya (der.), *Rusya'nın Doğu Politikası*, Bursa: Ekin Yayınları, 2013, s. 192.
- ¹⁵ Erel Tellal, "Zümrüdüanka: Rusya Federasyonu'nun Dış Politikası", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 65, No. 3, 2010, s. 208.
- ¹⁶ Dmitri Trenin, "Russia's Perspective on the Wider Black Sea Region", Daniel Hamilton and Gerhard Mangott (der.), *The Wider Black Sea Region in the 21st Century: Strategic, Economic and Energy Perspectives*, Washington DC: Center for Transatlantic Relations, 2008, s. 107-108.
- ¹⁷ Cenk Başlamış ve Okay Deprem, *Vladimir Vladimiroviç Putin: Rusya'yı Ayağa Kaldıran Lider*, İstanbul: Doğan Kitap, s. 253-257.
- ¹⁸ Mitat Çelikkpala, "Security in the Black Sea Region", *Commission on the Black Sea Report*, Cilt 2, 2010, s. 12-13.
- ¹⁹ Burak Çalışkan, "Stratejik Ortaklık: Türkiye-Ukrayna İlişkileri", İNSAMER, 2017.
- ²⁰ Marshall, s. 30-31.
- ²¹ Gwendolyn Sasse & Alice Lackner, "War and identity: the case of the Donbas in Ukraine", *Post-Soviet Affairs*, 2018, s. 6-7.
- ²² Halit Burak Uyaniker, "Kırım Sorunundan Donbas Savaşına Rusya-Ukrayna Anlaşmazlığı", *Karadeniz Araştırmaları*, Güz 2018, s. 150-152-155.
- ²³ Congressional Research Service, *Ukraine: Background, Conflict with Russia, and U.S. Policy*, Şubat 2019, s. 11.
- ²⁴ Ali Nedim Karabulut, "Eski Savaş Yeni Strateji: Rusya'nın Yirmibirinci Yüzyıldaki Hibrit Savaş Doktrini ve Ukrayna Krizi'ndeki Uygulaması", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 13, Sayı 49, 2016, s. 36.
- ²⁵ Naja Bentzen, "Russia-Ukraine Conflict Flares Up in the Azov Sea", *European Parliamentary Research Service*, 2018.

- ²⁶ Burak Çalışkan, "Karadeniz'i Isıtan Gerilim: Kerç", *Yeni Şafak*, 2018.
- ²⁷ Deniz Berktaş, "Patrikhanenin Ukrayna Hamlesi", *Cumhuriyet*, Ocak 2019.
- ²⁸ Burak Çalışkan, "Ortodoks Dünyasında Kilise Savaşları", *Yeni Şafak*, Ekim 2018.
- ²⁹ Burak Çalışkan, "Ukrayna Kilisesi ve İstanbul-Moskova-Atina Denklemine Kilise Savaşları", İNSAMER, 2018.
- ³⁰ Stephen Mulvey, "A Lunatic's Revenge", *Minorities: Crimean Tatars*, SAGE, 1994, s. 77-79.
- ³¹ Zafer Karatay, "73 Yıldır Dinmeyen Acı: Kırım Sürgünü", *Karar*, Mayıs 2017.
- ³² Burak Çalışkan, "Sürgünde Bir Hayat: Kırım Türkleri", İNSAMER, Kasım 2017.
- ³³ 1994 yılında Sovyetler Birliği'nden Ukrayna'ya miras kalan nükleer silahların imhası için ABD, Rusya Federasyonu, Ukrayna ve Büyük Britanya'nın imzaladığı Budapeşte Memorandumu'nda, Ukrayna'nın toprak bütünlüğünün garanti altına alınması karşılığında Ukrayna, sahip olduğu nükleer silahlardan vazgeçmiştir. Kırım'ın ilhakı göstermiştir ki, garantör devletlerden biri olan Rusya Federasyonu, Ukrayna'nın toprak bütünlüğünü korumak bir tarafa yine kendisi bu toprak bütünlüğünü ihlal etmektedir. Yine hem Ukrayna hem de Kırım anayasaları açık bir şekilde Kırım'ı Ukrayna'nın özerk bir bölgesi olarak tanımlamakta ve bu şekilde bir referandumun düzenlenemeyeceğine işaret etmektedir.
- ³⁴ "İşgal Altındaki Kırım'da İnsan Hakları İhlalleri ve Rusya Federasyonu'ndaki Genel İnsan Hakları İhlalleri Hakkında", Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği, Ankara, Aralık 2018, s. 3-4.
- ³⁵ Amanda Paul ve Marta Zakrzewska, "Occupied Crimea: Europe's Grey Zone", European Policy Center, 2018, s. 2.
- ³⁶ European Parliament Policy Department, "The Situation of National Minorities in Crimea Following its Annexation by Russia", 2016, s. 18.
- ³⁷ "İşgal Altındaki Kırım'da...", s. 5.
- ³⁸ "İşgal Altındaki Kırım'da...", s. 10.
- ³⁹ European Parliament Policy Department, "The Situation of National Minorities in Crimea Following its Annexation by Russia", 2016, s.20.
- ⁴⁰ Open Society Report, "Human Rights in the Context of Automatic Naturalization in Crimea", Haziran 2018, s. 17.
- ⁴¹ Open Society Report, "Human Rights in the Context of Automatic Naturalization in Crimea", Haziran 2018, s. 44.
- ⁴² "İşgal Altındaki Kırım'da...", s. 10.
- ⁴³ *Kırım Özerk Cumhuriyeti Bölge Raporu*, T.C. Odesa Başkonsolosluğu Ticaret Ataşeliği, Şubat 2012, s. 4-5.
- ⁴⁴ Hakan Kırımlı, "Kırım Tatarları Kimdir?", Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği, <http://www.kirimderneği.org.tr/temel-bilgiler/kirim-tatarlari-kimdir>.
- ⁴⁵ Unrepresented Nations&Peoples Organization, "Crimean Tatars", Ekim 2017, s. 1-2.
- ⁴⁶ "Kırım'da Beş Yılda Ne Değişti", *Türk-Rus*, Mart 2019, <http://www.turkrus.com/747953-kirimda-bes-yilda-ne-degisti--xh.aspx>.
- ⁴⁷ Mustafa Kemal Öztöpan, "Önde Gelen Uluslararası Örgütlerin Kırım'ın Yasadışı İlhakına Tepkileri", *Uluslararası Suçlar ve Tarih*, 2018, s.
- ⁴⁸ Martin Russell, "EU Sanctions: A key Foreign and Security Policy Instrument", EPRS, 2018, s. 11.
- ⁴⁹ European Union, "EU Restrictive Measures in Response to the Crisis in Ukraine", 2018, s. 1-4.
- ⁵⁰ "U.S. Sanctions on Russia", Congressional Research Service, 2019, s. 30.
- ⁵¹ "U.S. Sanctions on Russia", s. 33.
- ⁵² Rus doğal gazının Avrupa'ya ulaştırılması amacıyla 2005 yılında *Nord Stream* isimli bir şirket konsorsiyumu kuruldu. Şirketin ortakları Rus *Gazprom*, Almanya'dan *Wintershall Holding* ve PEG, Hollanda'dan *Nederlandse Gasunie* ve Fransız *ENGIE* enerji tekelcisi oldu. Konsorsiyumun başkanlığına Almanya eski başbakanı Gerhard Schröder getirilirken, altı yıl devam eden çalışmaların ardından 2011 yılında ilk doğal gaz nakliyatı gerçekleştirildi. 2017 yılının sonunda ise 51 milyar metreküp doğal gaz nakli sağlandı. Bu da kapasitenin tamamına yakınının kullanılabildiğini göstermektedir.
- ⁵³ Marco Giuli, "Nord Stream 2: Rule no more but Still Divide", European Policy Center, 2018, s. 17.
- ⁵⁴ Burak Çalışkan, "Ukrayna'da Yeni Dönem: Halkın mı, Oligarkın mı Hizmetçisi?", İNSAMER, 2019.
- ⁵⁵ Ukrayna boru hattı sistemi oldukça eski olduğundan, bir süre sonra kullanılamaz hâle gelmesi beklenmektedir. Bu sistemin modernizasyonu için en az 7 milyar dolarlık bir yatırıma ihtiyaç duyulduğu tahmin edilirken, Kiev'in ise kısa ve orta vadede böyle bir kaynak bulması oldukça zordur. Buna bağlı olarak da gaz taşıma sisteminde, sık sık kazaların yaşanma ihtimali yüksektir.

İNSAMER
İHH İNSANI VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
İHH HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

Karadeniz'in kuzeyindeki bir yarımada olan Kırım, oldukça stratejik öneme sahip bir mevkide yer almaktadır. Bu özelliğinden dolayı da bölge, tarih boyunca imparatorlukların ve büyük güçlerin hedefinde olmuştur. Bu bağlamda asırlarca Kırım'ı idare eden bütün Türk devletleri gibi Ruslar da bölgeye büyük önem vermiştir. Zira Kırım'ı Karadeniz'e açılan bir kapı olarak gören Rusya, bölgedeki hâkimiyetini kaybetmesi hâlinde bütün güney sınırlarının tehlikeye girebileceğini düşünmektedir.

www.insamer.com

info@insamer.com

İNSAMER

İHH İNSANİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
IHH HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مرکز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

